

CONSIDERAȚII PRIVIND VASELE DE STICLĂ EDITE PROVENIND DIN AȘEZĂRILE DACICE DE LA EST DE CARPAȚI (SECOLELE II Î.HR.–II D.HR.)*

DE

SEVER-PETRU BOȚAN, COSTEL CHIRIAC

Keywords: *East-Carpathian region, Geto-Dacian davae, glassvessels, imports.*

Între numeroasele categorii de descoperiri arheologice, vasele și obiectele de sticlă ocupă o pondere destul de însemnată. Din păcate, datorită fragilității lor sunt extrem de rare cazurile în care acestea ne parvin întregi, fiind vorba în special de descoperiri făcute în complexe arheologice închise, precum mormintele. Cele mai multe piese descoperite *in situ* au dimensiuni extrem de reduse, îngreunând considerabil identificarea lor tipologică. Poate și datorită acestui fapt vaselor de sticlă nu li s-a acordat o atenție deosebită, chiar și în literatura de specialitate din țara noastră. Ioan Glodariu atrăgea atenția asupra acestui fapt încă din 1974, referindu-se la piesele de sticlă descoperite în așezările dacice intra și extra-carpatică¹. Astăzi, după mai bine de 30 de ani, lucrurile nu s-au schimbat radical și de aceea o privire de ansamblu asupra pătrunderii și circulației vaselor de sticlă romane în mediul dacic, este destul de dificil de conturat.

Datele privind sticlăria de influență elenistică și romană în spațiul est-carpatic între secolele II î.Hr. și II d.Hr. sunt extrem de puține iar publicarea în sine a materialului s-a dovedit a fi de cele mai multe ori sumară poate și pentru că nu au existat preocupări canalizate doar în această direcție. Totuși, potențialul arheologic din zona sudică a Moldovei s-a dovedit a fi extrem de ridicat². În lucrarea sa, I. Glodariu afirma că din aproximativ 200 de piese de sticlă cunoscute până la acea dată pe teritoriul României (excluzând desigur Dobrogea), 34 de piese proveneau de pe teritoriul Moldovei, ceea ce înseamnă un procentaj de aproape 18% din total³. Dintre acestea o pondere covârșitoare au avut-o descoperirile de la Poiana, care prin așezarea sa geografică îndeplinea, așa cum afirma cercetătorul clujean, „funcția de centru de schimb, de emporiu comercial pentru o largă zonă din jur”⁴. După cum se știe, în perioada clasică de dezvoltare a civilizației dacice, cuprinsă aproximativ între secolele de care ne ocupăm, se observă un aflus masiv de produse de import – vase de ceramică, amfore, obiecte de bronz, piese de podoabă – fapt ce subliniază, alături de monede, legăturile comerciale intense cu lumea elenistică și romană⁵. Concentrarea acestor descoperiri în centrele de tip *dava* de pe valea Siretului, care poate fi astfel privită drept „adevărata coloană vertebrală a zonei est-

* Acest articol a apărut cu sprijin financiar în cadrul proiectului POSDRU/CCP 107/DMI 1.5/S/78342 cofinanțat din Fondul Social European prin Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

¹ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 70.

² R. Vulpe, S. Teodor, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, Bibliotheca Thracologica XXXIX, București, p. 95.

³ I. Glodariu, *op.cit.*, p. 73; R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 95; S. Teodor, C. Chiriac, *Vase de sticlă din așezarea geto-dacică de la Poiana (Jud. Galați). I*, în *Arh.Mold.*, Nr. XVII, 1994, p. 185.

⁴ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 77.

⁵ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 95.

carpatice⁶, ni se pare firească, atâta timp cât cererea de asemenea produse dar și puterea de cumpărare, erau determinate de o elită locală bine conturată. Astfel, așezările de la Poiana, Brad, Răcătău, Barboși sau Bâta Doamnei, devin adevărați poli de atracție pentru negustorii orientali sau nord-italici care urmau rutele comerciale din bazinul nord-pontic sau de pe linia Dunării, pentru a satisface cererea crescândă de produse „de lux” a elitelor barbare. De altfel, ca o caracteristică de ansamblu, se poate observa că majoritatea pieselor pe care le vom prezenta mai jos se înscriu în categoria aceasta a vaselor de lux, caracterizate prin finețea formelor, calitatea pastei vitrice și măiestria execuției.

În ceea ce privește materialul publicat până acum, pe primul loc se situează cum era firesc, așezarea de la Poiana (jud. Galați), care s-a bucurat de o atenție pe măsura materialului arheologic descoperit aici de-a lungul celor mai bine de 80 de ani de cercetări efectuate în această zonă. Ioan Glodariu publica un prim lot de 34 de obiecte de sticlă aflate în colecțiile fostului Muzeu Național de Antichități⁷. Din păcate însă, autorul nu a reușit să identifice corect toate formele și nici nu a operat conform unei clasificări tipologice, fapt ce îngreunează considerabil analiza materialului vitric.

Un studiu mult mai aprofundat este cel realizat de Silvia Teodor și Costel Chiriac pe un lot inedit de 85 de piese (din care 63 identificabile) aflat în colecțiile Muzeului de la Tecuci și provenit din săpăturile efectuate pe teritoriul anticei *Piroboridava* din 1926 și până la începutul anilor '90⁸. Cu acest prilej au fost identificate 15 forme notate de autori cu sigle de la A la O, în vreme ce exemplarele neidentificabile au fost împărțite pe segmente constitutive ale unui vas: buze, funduri, toarte și notate cu sigle de la Q la T⁹. Fiecare piesă este minuțios descrisă, avându-se în vedere proveniența, caracteristicile fizice și dimensiunile, datarea pe baza analogiilor dar și o serie de referințe tipologice și bibliografice care completează tabloul răspândirii lor pe tot cuprinsul Imperiului. Până astăzi aceasta este cea mai completă clasificare a materialului vitric descoperit în arealul dacic astfel că ne vom raporta și noi la ea în ceea ce privește discuția particulară a formelor. Această tipologie a fost preluată într-o manieră mai schematică și de către Radu Vulpe și Silvia Teodor în lucrarea monografică destinată davei de la Poiana¹⁰.

În ceea ce privește piesele edite din celelalte centre pe care le avem în discuție, situația nu se prezintă la fel ca la Poiana, poate și datorită faptului că materialul arheologic este mai sărac sau amploarea cercetărilor arheologice a fost mai redusă. Pentru cetățuia geto-dacică de la Barboși (jud. Galați) este publicat sumar un lot de 9 piese (unguentarii, boluri, pahare) provenite din săpăturile arheologice efectuate acolo până în anii '90 ai secolului trecut¹¹ la care se adaugă trei fragmente aparținând unor boluri executate în tehnica „millefiori”, de un rafinament artistic deosebit¹². La toate acestea mai pot fi menționate și o serie de descoperiri provenite din două colecții particulare, asupra cărora planează însă incertitudini cu privire la adevăratul loc de descoperire. Este vorba despre o serie de 6 unguentarii și un *guttus* din Colecția Alexandru Nicolae Macelariu, aflate la Muzeul din Galați și despre care se crede că ar proveni de la Barboși-Șendreni¹³. Cel de-al doilea lot, provenind din Colecția Paul Bălcănescu și aflat astăzi la Muzeul din Brăila, e compus din 48 de piese din care 22 sunt databile în secolele I–II d.Hr. Este vorba despre o serie de unguentarii variate ca formă și dimensiuni despre care se crede că au fost descoperite tot la Barboși-Șendreni¹⁴. Dat fiind că aparțin unor colecții particulare, nu este exclus ca aceste piese să fi fost achiziționate din alte părți, o ipoteză în acest sens fiind spațiul dobrogean (probabil din preajma Mangaliei de azi). De altfel, un număr atât de mare de unguentarii este oarecum atipic pentru teritoriul în discuție, aici fiind predominante tipuri aparținând în general veselei de masă, de uz cotidian.

În cazul cetății dacice de la Brad (jud. Bacău), vasele de sticlă (32 de piese fragmentare) sunt prezentate de către descoperitori, foarte sumar, în continuarea celor ceramice¹⁵. Din aceste fragmente, foarte puține pot fi

⁶ V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca Thracologica X, București, p. 283.

⁷ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 246–247.

⁸ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 186–187.

⁹ *Ibidem*, p. 192.

¹⁰ R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 95–99.

¹¹ S. Sanie, Ș. Sanie, *Cetățuia geto-dacică de la Barboși (IV)*, în *Arh. Mold.*, Nr. XV, 1992, p. 91–94.

¹² S. Sanie, *Descoperiri mărunte de la Barboși-Galați (I) 1. Un tipar pentru turnare; 2. Fragmente de sticlă policromă*, în *Arh. Mold.*, Nr. XXV, 2002, p. 163–164.

¹³ I. T. Dragomir, *Vestigii milenare inedite în patrimoniul Muzeului Județean de istorie Galați – Colecția dr. Alexandru Nestor Macelariu*, în *Peuce*, Nr. IX, 1984, p. 173–174. Pl. X (578).

¹⁴ N. Harțușche, O. Bounegru, *Sticlăria romană de la Șendreni (județul Galați)*, în *Istros*, Nr. II–III, 1981–1983, p. 197–218.

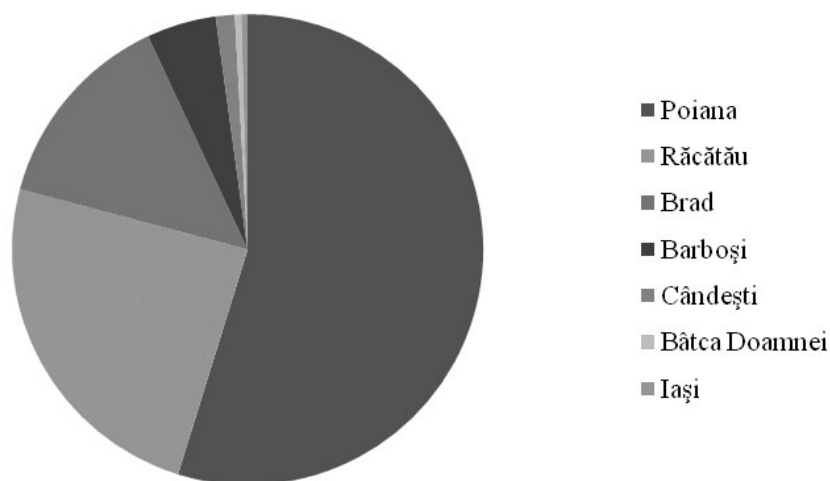
¹⁵ V. Ursachi, *op. cit.*, p. 224–225, Pl. 202, 325.

identificate cu aproximație, în special cu ajutorul desenelor și al imaginilor publicate, acolo unde ele există. Se precizează că toate fragmentele au fost descoperite în ultimul nivel de locuire dacică, corespunzător secolului I d.Hr. perioadă în care comerțul cu astfel de produse era extrem de dinamic și de activ¹⁶.

Și mai rău stau lucrurile în cazul davei de la Răcătău (jud. Bacău), unde mențiunile despre vasele de sticlă sunt foarte puține, materialul nefiind nici măcar identificat tipologic, cu excepția unui pahar decorat cu muguri de lotus (tip Isings 31) și a unui număr neprecizat de boluri „ornamentate cu nervuri și coaste”, dintr-un total de circa 56 de piese fragmentare¹⁷. Cea de-a doua mențiune despre vasele de sticlă de la Răcătău subliniază că acestea „sunt omogen colorate de la albastru viu și până la slabe tente de gălbui, verzui și roziu”¹⁸.

Mai pot fi amintite cele trei piese fragmentare descoperite la Căndești (jud. Vrancea), pe Cetățuie – în punctul „Coasta Nacului”¹⁹ precum și un fragment „din partea inferioară a unui alabastron din pastă de sticlă în dungi bleu și cărămizii” descoperit în cetatea de la Bâta Doamnei²⁰. În rest, până în prezent, nu mai există informații asupra altor descoperiri de vase de sticlă în spațiul est-carpatic dar, chiar și așa, se poate face o statistică generală, preliminară, asupra materialului vitric publicat până acum.

În alcătuirea situației de mai jos am avut în vedere criteriul cantitativ, fiind luate în discuție totalitatea pieselor (identificate sau ne-identificate) menționate în diversele articole de specialitate. Suntem conștienți că valorile obținute sunt aproximative ele variind în funcție de numărul fragmentelor de vase descoperite până acum dar și de stadiul publicării materialului. De asemenea nu excludem posibilitatea ca mai multe fragmente să fi aparținut aceluiași vas dat fiind că au fost descoperite în apropiere, unele de altele.

Grafic 1 – Reprezentarea grafică a ponderii materialului vitric publicat, în siturile arheologice

În ceea ce privește discuția propriu-zisă a tipurilor de vase de sticlă, am preferat abordarea canonică urmărind criteriul funcțional. La cele 14 forme identificate de Silvia Teodor și Costel Chiriac pentru așezarea de la Poiana (neincluzând aici piesele de joc ca formă distinctă) am mai identificat și adăugat încă 7 forme noi, analizând, atât cât a fost posibil, materialul vitric din celelalte publicații avute la îndemână. Am renunțat de asemenea la numerotarea acestora cu sigle, preferând utilizarea cifrelor arabe.

Pentru fiecare formă în parte am făcut o scurtă descriere a caracteristicilor principale, urmată de o încadrare cronologică aproximativă. Acolo unde a fost cazul, am punctat răspândirea acestor vase în arealele învecinate și am formulat o serie de considerații cu privire la posibilele areale de proveniență și căile de pătrundere în mediul dacic.

¹⁶ *Ibidem*, p. 225.

¹⁷ Vezi V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (județul Bacău)*, în *Carpica*, Nr. VIII, 1976, p. 61–62.

¹⁸ *Idem*, *Importuri elenistice și romane în dăva de la Răcătău – județul Bacău*, în *Symp. Thrac.*, Nr. 7, 1989, p. 280.

¹⁹ C. Chiriac, V. Bobi, *Vases en verre du site geto-dace de Căndești (dép. de Vrancea)*, în *T.D.*, Nr. XVI, 1–2, 1995, p. 221–223; V. Bobi, *Civilizația geto-dacilor de la curbură Carpaților*, *Bibliotheca Thracologica XXIX*, 1999, p. 167–168, Pl. CII (414).

²⁰ S. Sanie, *Importuri elenistice și romane în câteva cetăți și așezări dacice din Moldova*, în *SCIV(A)*, Tom 24, Nr. 3, 1973, p. 430.

Din punct de vedere cronologic printre cele mai timpurii vase de sticlă se numără așa numitele *alabastroane* (**Tip 1**) realizate prin modelare pe miez de argilă nisipoasă. Aceste tipuri de vase, folosite pentru păstrarea unor substanțe aromatice sau a unor unguente, au fost produse atât în lumea greco-elenistică din bazinul răsăritean al Mării Mediterane cât și în Egipt până spre începutul secolului I î.Hr. Exemplarul de la Poiana (Fig. 1/1) și posibil cel de la Bâtea Doamnei (Fig. 11/2), se înscriu în cadrul tipurilor târzii de așa numite alabastroane fusiforme ce au fost extrem de răspândite mai ales în Grecia, Cipru și zona siro-palestiniană²¹.

Următorul tip întâlnit în spațiul est-carpatic (**Tip 2**) îl reprezintă bolurile hemisferice cu pereții masivi, realizate prin turnare în tipar²². Principalul centru de producție a acestora pare să fi fost sudul Siriei²³. La Tel Anafa au fost descoperite peste 3000 de fragmente de asemenea boluri, datate în context arheologic începând cu ultimul sfert al secolului al II-lea î.Hr.²⁴ Pe baza acestor descoperiri, D.F.Grose le-a împărțit, după caracteristicile tipologice, în patru grupe principale notate de la A la D²⁵. Astfel, fragmentul de la Poiana (Fig. 1/2) pare să se circumscrie Grupei A²⁶ (cea mai timpurie) fiind similar cu un exemplar siro-palestinian de secol I î.Hr. aflat în colecțiile Muzeului din Ontario²⁷. Tipurilor târzii ale acestei forme ar putea să-i aparțină un alt fragment lucrat în sticlă „marmorată” (albastru cu vinișoare albe) descoperit tot la Poiana și menționat de Ioan Glodariu în 1974²⁸ (Fig. 10/2).

Tot în categoria bolurilor turnate în tipar se încadrează și cele trei fragmente executate în tehnica „millefiori” (**Tip 3–4**) și descoperite la Barboși, ce reprezintă, cu certitudine, până acum singurele vase de acest gen din spațiul est-carpatic²⁹. Cele două fragmente decorate cu motive florale (Fig. 11/4) par să fi aparținut unui bol adânc ce își găsește bune analogii cu o descoperire de epoca augustană de la Locarno³⁰, în vreme ce fragmentul decorat cu „ochi de păun” (Fig. 11/3) este similar atât ca formă cât și ca decor cu un exemplar aflat la Muzeul Corning³¹.

Extrem de bine reprezentate în davele dacice sunt bolurile cu coaste (**Tip 5**) – Poiana (17 piese³² – Fig. 1/3,4, Fig. 2, Fig. 3, la care se adaugă alte 10 fragmente menționate de Glodariu³³ – Fig. 10/3,4,9,10), Barboși (1 piesă³⁴ – Fig. 12/5), Brad (1 piesă identificabilă³⁵ – Fig. 14/2) și Răcățâu (număr neprecizat³⁶). La acestea se mai poate adăuga un fragment de bol „marmorat” din sticlă albastră cu dungi albe (Fig. 11/1),

²¹ P. Fossing, *Glass Vessels Before Glass Blowing*, Copenhagen, 1940, p. 112–114, Fig. 84–85; vezi și J.W. Hayes, *Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum*, Toronto, 1975, p. 13, No. 27.

²² Acest tip de bol nu este însă cel mai vechi exemplar realizat prin turnare în tipar, descoperit în țara noastră. Două fragmente de sticlă imitând așa numitele „cupe deliene” de ceramică au fost descoperite în așezarea dacică de la Zimnicea – vezi I. Casan-Franga, *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele „deliene” getice de pe teritoriul României*, în *Arh.Mold.*, Nr. V, 1967, p. 14, Fig. 6/29.

²³ J.W. Hayes, *op.cit.*, p. 16.

²⁴ D.F. Grose, *The Syro-Palestinian Glass Industry in the Later Hellenistic Period*, în *MVSE*, No. 13, 1979, p. 54.

²⁵ *Ibidem*, p. 56.

²⁶ Trebuie menționate aici cele cinci fragmente de asemenea boluri descoperite în așezarea de la Grădiștea (jud.Brăila) care sunt similare ca formă și execuție cu vasul de la Poiana înscriindu-se în categoria produselor meșteșugărești de factură elenistică. Faptul că asemenea piese nu se întâlnesc deocamdată și în Dobrogea sugerează „o probabilă vehiculare directă pe traseul râurilor Buzău și Siret...” așa cum este cazul multor piese întâlnite exclusiv în mediul dacic – vezi C. Chiriac, V. Sârbu, *Boluri elenistice de sticlă descoperite în dava getică de la Grădiștea, județul Brăila*, în *Mem.Antiq.*, Nr. XX, 1995, p. 99–109.

²⁷ J.W. Hayes, *op.cit.*, p. 18, Nr. 41.

²⁸ Apud S. Teodor, C. Chiriac, *op.cit.*, p. 187; vezi și I. Glodariu, *op.cit.*, p. 246, Nr. 1, Pl.XLVIII.

²⁹ S. Sanie, *op.cit.*, 2002, p. 163; Un alt asemenea fragment provenind de la un platou sau bol „millefiori” a fost descoperit de dr. Dorel Paraschiv, în localitatea Poșta din județul Tulcea.

³⁰ C. Isings, *Roman Glass from Dated Finds*, Archaeologia Traiectina II, Groningen/Djakarta, 1957, p. 15–16, forma 1.

³¹ S.M. Goldstein, *Pre-Roman and Early Roman Glass in The Corning Museum of Glass*, New York, 1979, p.185, Nr. 492 – așa numita „Patella Cup”; se încadrează ca formă generală în Isings 2, fiind derivată din exemplarele similare de metal – vezi și C. Isings, *op.cit.*, p. 17.

³² S. Teodor, C. Chiriac, *op.cit.*, p. 194–197, Nr. 3–19.

³³ I. Glodariu, *op.cit.*, p. 246, Nr. 2,3,4,8,9,10,11,12,13,14.

³⁴ S. Sanie, Ș. Sanie, *op.cit.*, p. 94, Pl.XIV/10.

³⁵ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 225, Nr. 20, Pl. 325/3.

³⁶ V. Căpitanu, *op.cit.*, 1976, p. 61.

descoperit într-un mormânt de înhumăție situat în zona de sud-est a municipiului Iași și datat, pe baza materialului arheologic, în ultimele decenii ale secolului I d.Hr.³⁷. Totuși, după maniera de execuție și tehnica decorativă folosită, acest bol se poate circumscrie exemplarelor mai timpurii de asemenea vase, datate în prima jumătate a secolului I d.Hr.

Executate printr-o gamă largă de procedee tehnice, de la presare în tipar și până la tehnica cerii pierdute³⁸, aceste boluri au fost extrem de răspândite în special în primul secol al erei noastre, fiind considerate drept forma fanion a industriei vitrice din acea perioadă³⁹. Bolurile cu coaste se întâlnesc frecvent în majoritatea așezărilor romane civile sau militare. Varietatea formelor, a culorilor și a dimensiunilor denotă că acestea s-au produs pe scară largă atât în Orient cât și în Occident. Ele apar în cantități apreciabile în nordul Mării Negre, la Chersonesos și Panticapaeum⁴⁰, în davele dacice din Muntenia și Transilvania – Costești, Luncani, Popești⁴¹, la sud de Dunăre – la *Novae* și *Oescus*⁴² dar și în arealul dobrogean – la *Tomis*⁴³, *Capidava*⁴⁴, *Carsium*⁴⁵, *Noviodunum* și *Ibida*⁴⁶.

În special fragmentele de la Poiana provin, fie de la boluri bicrome lucrate în sticlă de culoare albastru închis cu dungi albe, fie de la boluri monocrome cu un colorit ce variază între albastru-cobalt și alb opac, fie de la boluri transparente sau semi-transparente executate din pastă de sticlă comună, de culoare albăstriu-verzui⁴⁷. Larga varietate calitativă și decorativă poate astfel sublinia atât orizonturi cronologice diferite cât și, eventual, ateliere de producție diverse, unele poate chiar itinerante.

Oarecum derivate din forma precedentă sunt și vasele cunoscute ca boluri cu coaste subțiri – *Zarte Rippenschalen* (**Tip 6**) – ce s-au răspândit și au circulat în Imperiu în special în prima jumătate a secolului I d.Hr.⁴⁸. Concentrarea acestor descoperiri în special în vest, poate indica un eventual areal de producție nord-italic sau gallo-renan⁴⁹ deși, mai mult ca sigur, acestea au fost produse și în atelierele levantine. Cele șase exemplare de la Poiana⁵⁰ (Fig. 4/3,4,5,6,7,9) la care se mai adaugă cel puțin două exemplare prezentate de Ioan Glodariu⁵¹(Fig. 10/6,8) denotă că acest tip de vas era extrem de apreciat în mediul dacic. Astfel de descoperiri se mai semnalează la Barboși⁵² și posibil la Răcățau și Brad. În arealul înconjurător se remarcă prezența acestor boluri în nordul Mării Negre⁵³ în vreme ce din Dobrogea nu ne parvine până în prezent, decât un singur exemplar dintr-o descoperire fortuită de la Tomis⁵⁴.

În categoria bolurilor cu coaste subțiri erau plasate de către Silvia Teodor și Costel Chiriac alte două fragmente amintite de Glodariu (Nr. 15–16, Pl. XLVIII)⁵⁵ – vezi Fig. 10/11,12. În opinia noastră însă aceste piese se încadrează unui alt tip de bol suflat în tipar, de proveniență sidoniană (**Tip 7**) diferit de forma precedentă – Isings 17⁵⁶ însă mai apropiat de cupele cu canelură verticală provenind tot de la Poiana⁵⁷

³⁷ Ș. Sanie, *Însemnări arheologice*, în *Ioan Neculce*, S.N., Nr. 1, 1995, p. 57–62.

³⁸ Vezi D.F. Grose, *Forming Methods in Classical Antiquity: Some considerations*, în *J.G.S.*, Vol. 26, 1984, p. 28–29; R. Lierke, *Rippenschalen und die Spuren einer unbekanntenen Glastechnologie; heißes Glas auf der Töpferscheibe*, în *Antike Welt. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte*, 1993, p. 218–234.; F.Schuler, *Ancient Glassmaking Techniques: The Molding Process*, în *Archaeology*, Vol. 12, No.1, 1959, p. 48–50.

³⁹ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 188.

⁴⁰ N. Sorokina, *Steklo iz raskopok Pantikapeja 1945–1959 vv.*, în *MIA*, Nr. 103, 1962, p. 215.

⁴¹ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 245–246.

⁴² A. Belivanova, *Early Roman Glass from Bulgaria*, în *Arch.Bulg.*, Nr. III, 1999, p. 38.

⁴³ M. Bucovală, *Vase antice de sticlă la Tomis*, Constanța, 1968, p. 37–38, Nr. 28–29.

⁴⁴ C. Matei, *Cercetări arheologice în zona instalației portuare antice de la Capidava (II)*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, Nr. V–VII, 1988–1989, p. 125.

⁴⁵ C. Chiriac, *Vase de sticlă de epocă romană descoperite la Carsium (II)*, în *Arh.Mold.* Nr. XXII, 1999, p. 67, Nr. 1–3.

⁴⁶ Piese inedite discutate de unul dintre semnatarii acestui articol într-un studiu privind sticlăria romană din Dobrogea.

⁴⁷ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 187.

⁴⁸ Vezi A. Antonaras, *Romaïke kai palaiochristianike yalurgia: Ios. ai. p. Ch. – 6os. ai. m. Ch. Aggeia apo te Thessalonike kai ten perioche tes*, Athena, 2009, p. 112–113, tipul 8.

⁴⁹ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 188.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 198, Nr. 22–27.

⁵¹ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 246, Nr. 6,7, Pl. XLVIII.

⁵² S. Sanie, Ș. Sanie, *op.cit.*, p. 94, Pl. XI/6.

⁵³ N. Kunina, *K voprosu o zapadnom importe stekla na Bosfor*, în *Trudy Gosudarstvennogo Ermitaža*, Nr. 24, 1984, p. 148–149; N.Sorokina, *op.cit.*, p. 214, fig.2/6.

⁵⁴ M. Bucovală, *op.cit.*, p. 40–41, Nr. 32.

⁵⁵ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 188, nota 72, vezi și R. Vulpe, S. Teodor, *op. cit.*, p. 122, nota 360.

⁵⁶ Vezi J.W. Hayes, *op.cit.*, p. 47, Nr. 82.

⁵⁷ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 201–202, Nr. 42–43.

(Fig. 6/1,2). Datat în prima jumătate a secolului I d.Hr., acest bol hemisferic cu coaste subțiri și umăr pronunțat a circulat pe tot cuprinsul Imperiului roman⁵⁸. În număr mare asemenea piese se întâlnesc în Crimeea (la Panticapaeum, Chersonesos și Kepoi), fiind un motiv în plus să le semnalăm prezența și în spațiul est-carpatic. Faptul că nu sunt menționate de-a lungul Dunării și în Moesia Inferior poate arăta că au fost aduse direct din nordul Mării Negre de către negustorii orientali împreună cu alte mărfuri similare, evitându-se drumurile comerciale dunărene sau vest-pontice.

Un alt tip de bol întâlnit la Poiana (Fig. 4/8,10) e cel cu buza groasă, puternic profilată în exterior (**Tip 8**) – Isings 69 a. Apărut încă de la jumătatea secolului I d.Hr. acest vas rămâne în uz până în secolul al III-lea d.Hr. fiind de asemenea atestat în nordul Mării Negre⁵⁹ dar „inexistent” pe litoralul vest-pontic și la Dunărea Mijlocie și Inferioară, la fel ca și în cazul tipului precedent.

Următorul tip de vas (**Tip 9**) este reprezentat de un fragment de cană *modiolus* descoperit la Poiana (Fig. 5/1), din sticlă de culoare albastră decorată la exterior cu pete alb opac⁶⁰. În aceeași manieră de lucru se încadrează și patera descoperită într-un mormânt de înhumare din secolul I d.Hr. de la Constanța, din sticlă albastră cu picături albe⁶¹.

Un exemplar de *modiolus* asemănător celui de la Poiana provine de la Panticapaeum fiindu-i atribuită o origine nord-italică, posibil din *officinele* de la Aquileia⁶². Descoperirile de pe coasta dalmată foarte asemănătoare cu cele din nordul Mării Negre, pledează pentru o origine nord-italică a acestor produse care ar fi putut să ajungă pe filieră crimeeană în sudul Moldovei, la fel ca și vasele analizate mai sus⁶³.

Un alt tip de cupă (**Tip 10**) frecvent întâlnit îl reprezintă tipul Isings 12, numit și „Cupă Hofheim” (Fig. 4/1,2) după numele castrului militar de pe Rin unde au fost descoperite la începutul secolului trecut mai bine de 30 de asemenea exemplare⁶⁴. Ele sunt extrem de răspândite începând încă din vremea lui Tiberius pe tot cuprinsul Imperiului roman dar concentrarea descoperirilor în special în partea de vest poate susține o eventuală origine italică a exemplarelor mai timpurii.

Trecând mai departe, ajungem la paharele de tip sidonian ce erau decorate cu diverse inscripții în limba greacă încadrate de motive vegetale (**Tip 11**) – Fig. 5/2–5. Aceste pahare au circulat și s-au răspândit în special în secolul I d.Hr. în toată lumea romană cunoscând o mare varietate de forme și motive decorative⁶⁵. Tot în categoria paharelor suflate în tipar se înscriu și cele decorate cu o serie de protuberanțe în relief de forma mugurelui de lotus (**Tip 12**). Aceste piese variază atât în ceea ce privește dimensiunile cât și forma protuberanțelor (mugurii fiind stratificați sau simpli). Ele au circulat în a doua jumătate a secolului I d.Hr. și sunt răspândite pe tot cuprinsul Imperiului dar în special în zona castrului militar situate de-a lungul Rinului⁶⁶. Cum era de așteptat, acestea se întâlnesc și în așezările de la sud de Dunăre⁶⁷ și în spațiul dobrogean la *Tomis*⁶⁸, *Troesmis*⁶⁹, *Capidava*⁷⁰ și *Ibida*⁷¹.

În sudul Moldovei asemenea piese au fost semnalate la Poiana (opt exemplare⁷² – Fig. 5/6, 7–13) la care se adaugă trei piese prezentate de I. Glodariu⁷³ (Fig. 10/14–16) și Răcățau⁷⁴.

⁵⁸ E.M. Stern, *Roman Mold-Blown Glass. The First through Sixth Centuries*, Roma, 1995, p. 111–112, cu referințe bibliografice.

⁵⁹ Apud. S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 188–189, nota 78.

⁶⁰ Pentru tehnica de producție și descriere vezi S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 189, forma G, Nr. 30.

⁶¹ C. Chiriac, *About a glass imitation of the sigillata form Dragendorff 27 = Conspectus 32.2*, în *RCRF*, Acta 34, 1996, p. 103.

⁶² N. Kunina, *Ancient Glass in the Hermitage Collection*, St. Petersburg, 1997, p. 291, Nr. 185, Pl. 115.

⁶³ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 189.

⁶⁴ J. Price, S. Cottam, *Romano-British Glass Vessels: A Handbook*, York, 1998, p. 72.

⁶⁵ Pentru clasificarea acestor vase vezi D.B. Harden, *Romano-Syrian Glasses with Mold-Blown Inscriptions*, în *J.R.S.*, Vol. 25, 1935, p. 176–180.

⁶⁶ E.M. Stern, *op. cit.*, p. 103–107.

⁶⁷ A. Belivanova, *op. cit.*, p. 38.

⁶⁸ M. Bucovăla, *op. cit.*, p. 52, Nr. 57.

⁶⁹ C. Chiriac, O. Bounegru, *Noi descoperiri arheologice și numismatice la Troesmis*, în *Peuce*, Nr. IV, 1973–1975, p. 99, Pl. III/1.

⁷⁰ C. Matei, *Cercetările arheologice în zona instalației portuare antice de la Capidava (LIX)*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, Nr. III–IV, 1987, p. 98, Fig. 3/16.

⁷¹ Fragmente inedite provenind de la trei vase distincte, atât ca tehnică de execuție cât și ca formă și dispunere a decorației.

⁷² S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 200–201, Nr. 34–41.

⁷³ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 247, Nr. 30,31,32, Pl. XLIX.

⁷⁴ V. Căpitanu, *op. cit.*, 1976, p.61.

Un alt tip de pahare sunt cele decorate prin tăiere, cu motive în forma fagurelui de miere (**Tip 13**). Acestea se caracterizează printr-o sticlă groasă de culoare alburie având zona decorată delimitată de părțile nedecorate. În funcție de formă și de dispunerea decorației s-au încercat mai multe clasificări ale acestor vase⁷⁵. Considerate a fi produse orientale ele au circulat de la jumătatea secolului I d.Hr. până spre jumătatea secolului următor, răspândindu-se și în afara granițelor Imperiului din Suedia și până la Begram, în Afghanistan⁷⁶. Tot ca o dovadă a aprecierii de care s-au bucurat, aceste pahare au fost imitate și în ceramică mai ales în atelierele gallo-renane⁷⁷. Astfel, Andrew Oliver nota că aceasta este prima dovadă clară de transmitere a influențelor decorative de la sticlă la ceramică și nu invers⁷⁸.

Paharul descoperit la Poiana (Fig. 6/4) se încadrează formei tipice a acestui vas fiind similar cu cele două exemplare cunoscute până acum în Dobrogea – la *Noviodunum*⁷⁹ și *Ibida*⁸⁰. De asemenea, un exemplar asemănător a fost semnalat într-un mormânt sarmatic descoperit la Boguslav, pe teritoriul Ucrainei de azi și datat la sfârșitul secolului I d.Hr.⁸¹

Următorul tip de pahar (**Tip 14**) este cel aparținând formei Isings 34 ce se caracterizează prin talpa groasă și plată (uneori cu umbo la interior) și corpul cilindric înalt, decorat cu linii paralele incizate. Aceste piese se încadrează într-un orizont cronologic destul de larg (secolele I–III d.Hr.) și au fost răspândite mai cu seamă în spațiul italic și gallo-renan deși exemplare de acest tip au fost semnalate și în Grecia sau Cipru⁸². De asemenea ele sunt bine reprezentate, așa cum era de așteptat, și în nordul Mării Negre la Panticapaeum⁸³.

În davele dacice est-carpătice se cunosc până acum cinci exemplare la Poiana⁸⁴ (Fig. 6/3,5–10), cel puțin două exemplare la Brad⁸⁵ (Fig. 13/1 și posibil Fig. 14/9) și un exemplar la Barboși⁸⁶ (Fig. 12/7) dar nu excludem ca acestea să fie prezente și în celelalte așezări de pe valea Siretului.

Destul de bine reprezentate sunt și unguentariile (**Tip 15**) deși acestea se întâlnesc mai frecvent în descoperirile funerare. Aceste piese sunt extrem de variate atât ca formă cât și ca dimensiuni, constituindu-se chiar într-o clasă distinctă de vase de sticlă⁸⁷. O identificare a tuturor tipurilor în cazul de față ar fi imposibilă datorită stării proaste de conservare a materialului, astfel că am procedat la o abordare globală. Asemenea piese se întâlnesc la Poiana⁸⁸ (Fig. 7/1–9), Răcățeu⁸⁹, Brad⁹⁰ și Barboși⁹¹ (Fig. 12/1,4). Ele aparțin formelor comune, întâlnite în primele două secole ale erei noastre și au fost utilizate pentru păstrarea diverselor parfumuri sau produse cosmetice mai degrabă decât pentru a fi depuse în morminte.

Următorul tip este reprezentat de recipientele prismatice folosite pentru transportul și păstrarea diferitelor lichide (**Tip 16**). O parte din aceste piese aveau imprimată pe bază chiar marca fabricantului, facilitând astfel identificarea eventualelor ateliere de producție secundare. Pentru descoperirile din Gallia a fost alcătuit chiar un *Corpus* de semnături aflate pe aceste sticle, în care predomină numele meșterului FRONTINVS și ale cărui produse s-au răspândit până la Olbia, în nordul Mării Negre⁹². Exemplare similare dar fără marcă de fabricant au mai fost semnalate în mormintele sarmatice de la Mihajlovka și Pervomajsk⁹³.

⁷⁵ H. J. Eggers, *Die Römische Import im Freien Germanien*, Hamburg, 1951, p. 178, tip 185 și 187; A. Oliver Jr., *Early Roman Faceted Glass*, în *J.G.S.*, No. 26, 1984, p. 34; L. Berger, *Römische Gläser aus Vindonissa*, Basel, 1960, p. 67–70.

⁷⁶ P. Hamelin, *Matériaux pour servir à l'étude des verreries de Bégram*, în *Cahiers de Byrsa*, III, Paris, 1953, p. 127, grupa A.

⁷⁷ T. Martin, *Vases sigillés de Montans imitant des forms en verre?*, în *Gallia*, No. 35, 2, 1977, p. 249–257.

⁷⁸ A. Oliver Jr, *op. cit.*, p. 42.

⁷⁹ G. Simion, *Ensemble funéraire de la nécropole tumulaire de Noviodunum (Isaccea)*, în *Dacia, N.S.*, Nr. 38–39, 1994–1995, p. 125, fig. 6/a

⁸⁰ Fragment inedit descoperit în campania arheologică 2009 împreună cu material arheologic divers datat în secolul I d.Hr.

⁸¹ V. Bârcă, O. Symonenko, *Călăreții stepelor. Sarmatii în spațiul nord-pontic*, Cluj-Napoca, 2009, p.198, Fig. 73/7.

⁸² Vezi A. Antonaras, *op.cit.*, p. 147–148, Forma 26.

⁸³ N. Sorokina, *op.cit.*, p. 224.

⁸⁴ S. Teodor, C. Chiriac, *op.cit.*, p. 202–203, Nr. 45–49.

⁸⁵ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 224–225, Nr. 4,13.

⁸⁶ S. Sanie, Ș. Sanie, *op.cit.*, p. 94, Pl. XIV/12.

⁸⁷ Vezi G. De Tomasso, *Ampullae Vitreae. Contenitori in vetro di unguenti e sostanze aromatiche dell'Italia romana*, Roma, 1990, pentru tipologia generală a unguentariilor provenind mai ales din spațiul italic.

⁸⁸ S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, p. 203–204, Nr. 50–56.

⁸⁹ V. Căpitanu, *op.cit.*, 1976, p. 61.

⁹⁰ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 225.

⁹¹ S. Sanie, Ș. Sanie, *op.cit.*, p. 91, Pl. XIV/1; XIV/9.

⁹² D. Foy, M.D. Nenna, *Corpus des signatures et marques sur verres antiques*, Lyon, 2006, p. 152–155.

⁹³ V. Bârcă, O. Symonenko, *op.cit.*, p. 196–197, Fig.73/2 și 73/3.

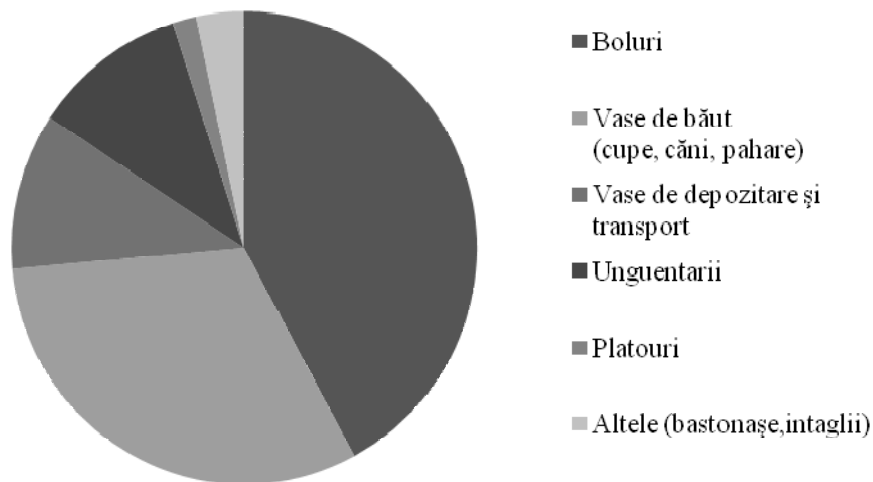
Aceste vase au circulat de la sfârșitul secolului I și până în secolul al IV-lea, cunoscând o mare varietate de forme și dimensiuni. În sudul Moldovei asemenea recipiente prismatice sunt atestate la Poiana⁹⁴ (Fig. 7/7,10,11), Barboși⁹⁵ (Fig. 12/2,3,6), Brad⁹⁶ (Fig. 14/3,10) și Cândești⁹⁷ (Fig. 15/1,2).

Ultimul tip de vas identificat de Silvia Teodor și Costel Chiriac la Poiana, pe baza materialului avut la dispoziție, sunt vasele deschise de tip platou, cu picior înelar (**Tip 17**) – Fig. 8/1,2,6. Ele sunt răspândite până în secolul al IV-lea d.Hr. și au fost inspirate din vasele similare de ceramică *terra-sigillata* și *terra-nigra*⁹⁸.

În afară de aceste tipuri prezentate mai sus, mai apar câteva care nu se regăsesc în lotul publicat în 1994. Este vorba despre vase tip *kantharos* (**Tip 18**) cu picior înalt și torți, descoperite la Poiana⁹⁹ și Brad¹⁰⁰ (Fig. 14/1) precum și un *skyphos* (**Tip 19**) descoperit tot la Poiana (Fig. 10/13), dar pe care Glodariu l-a identificat greșit drept *kantharos*¹⁰¹. Mai trebuie amintită aici prezența unui fragment de toartă bilobată care părea fi aparținut unei urne globulare (**Tip 20**)¹⁰² dar și a baghetelor de sticlă (**Tip 21**) executate prin răsucire în torsadă (Isings 79) folosite pentru amestecarea diverselor substanțe de uz cosmetic sau farmaceutic și chiar ca ace de păr¹⁰³. Asemenea baghete au fost semnalate la Poiana¹⁰⁴ (Fig. 10/17), Barboși¹⁰⁵ sau Răcătău¹⁰⁶.

În ceea ce privește piesele de joc, considerate a fi o formă aparte¹⁰⁷, am socotit că acestea nu se pot circumscrie efectiv unei forme vitrice anume și de aceea au fost omise din această prezentare.

Ținând cont de datele consemnate mai sus putem efectua o statistică aproximativă la nivel general, ținând cont de criteriul funcțional al vaselor. Astfel, piesele au fost împărțite în șase categorii – boluri, vase de băut (cupe, căni, pahare), vase de depozitare și transport, unguentarii, platouri și alte piese variate (baghete, intagii, etc.).

Grafic 2. Ponderele principalelor categorii tipologice de vase de sticlă din arealul est-carpatic

Se observă că din punct de vedere cantitativ predomină diversele tipuri de boluri, urmate de vasele folosite pentru băut în cadrul cărora o pondere însemnată o au paharele „sidoniene” suflate în tipar, având diferite inscripții sau decoruri. Urmează vasele de depozitare și transport, între care cele mai răspândite sunt

⁹⁴ S. Teodor, C. Chiriac, *op.cit.*, p. 204–205, Nr. 57–59; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 247, Nr. 33.

⁹⁵ S. Sanie, Ș. Sanie, *op.cit.*, p. 91–92, Pl. XIV/7, XIV/8, XIV/11.

⁹⁶ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 224, Nr.1.

⁹⁷ V. Bobi, *op.cit.*, p. 167–168, Nr. 1–2.

⁹⁸ S. Teodor, C. Chiriac, *op.cit.*, p. 191, Nr. 60–61.

⁹⁹ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 246, Nr. 20,21,22.

¹⁰⁰ V. Ursachi, *op.cit.*, p. 224–225, Nr. 2,31.

¹⁰¹ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 247, Nr. 29. Forma torții se încadrează tipului Isings 39 și nu Isings 38.

¹⁰² *Ibidem*, p. 246, Nr. 24.

¹⁰³ E. Dusenbery, *The Nekropoleis. Catalogues of Objects by Categories*, în K. Lehmann (ed.), *Samothrace*, Vol. 11, Princeton, 1998, p. 1133.

¹⁰⁴ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 247, Nr. 26.

¹⁰⁵ S. Sanie, Ș. Sanie, *op.cit.*, p. 94, Pl. XI/4.

¹⁰⁶ V. Căpitanu, *op.cit.*, 1976, p. 61.

¹⁰⁷ S. Teodor, C. Chiriac, *op.cit.*, p. 205, forma P, Nr. 62–63.

sticlele prismatice de diferite dimensiuni. Bine reprezentate sunt și unguentariile, însă în statistica de față nu am luat în considerare cele două loturi semnificative provenind din colecții particulare ce figurau ca provenind de la Șendreni (jud. Galați), din motive pe care le-am enunțat mai sus. Mai slab reprezentate sunt platourile (doar două exemplare provenind de la Poiana) dar și diverse alte piese confecționate din pastă vitrică.

O concluzie a repartiției numerice și arheologice a pieselor vitrice prezentate de noi, ce au fost descoperite în Moldova și datate între secolele II î.Hr – II d.Hr., ne confirmă de altfel constatări mai vechi privind slaba prezență a bolurilor de sticlă turnate în tipar aparținând primei perioade (secolele II î.Hr.– I î.Hr.), lucru valabil și în alte zone circumscrise Pontului Euxin de vest. Nici în Bulgaria nici în Dobrogea românească nu se cunosc decât sporadic așa numitele „boluri plane” hemisferice sau conice. Acest lucru pare să dovedească, fie o pătrundere a acestor produse de pe mare, direct pe valea Siretului și Buzăului (ca la Poiana și Grădiștea) ocolind marile centre comerciale din vestul Mării Negre, fie o proveniență a acestora direct din atelierele grecești nord-pontice¹⁰⁸. În privința rolului orașelor pontice în producerea și vehicularea vaselor de sticlă în secolele II î.Hr. – II d.Hr. nu vom încerca o extindere a discuțiilor pe această temă, în această etapă a cunoștințelor noastre, cu promisiunea de a interveni cu o altă ocazie. Nu putem însă trece sub tăcere aportul pe care orașe grecești precum Olbia-Berezan, ca mare centru meșteșugăresc și comercial, pe Bugul Inferior, l-a adus în această privință, alături de alte centre precum: Tyras (Belgorod-Dnestrovskiy), Chersonesus (Sevastopol) și Panticapaeum (Kerch) la prosperitatea relativă a unor regiuni „barbare” din imensul *Hinterland* al interfluviului Siret-Nipru.

În etapa actuală a cercetării înclinăm să credem că produsele vitrice din Moldova dacică ținând de etapa mai veche a intervalului cronologic abordat (sec. II–I î. Hr.) proveneau și din această regiune economică prosperă (ca și din Crimeea) fără a exclude posibilitatea pătrunderii vaselor de sticlă direct pe ruta Marea Neagră – Gurile Dunării Siret venind dinspre Asia Mică și estul Mediteranei, pe calea apei sau prin intermediul meșterilor itineranți¹⁰⁹.

La finalul comentariilor și observațiilor noastre privind îndeosebi vasele de sticlă din așezările fortificate aflate în mediul dacic al Moldovei în secolele II î.Hr. – II d.Hr., considerăm că e necesar să punctăm unele concluzii, fie ele și cu caracter parțial.

În 1985, doi cercetători occidentali – Sophia van Lith și Klaus Randsborg, au abordat într-o manieră modernă, stadiul de cunoaștere a descoperirilor vitrice din regiunile vestice ale Imperiului roman¹¹⁰. După ce au trecut în revistă clasificarea vasei de sticlă în funcție de scopul utilizării ei (veselă de masă, de depozitare, de transport, de toaletă), au făcut conexiunea cu tipurile de așezări romane cercetate în Occident. Din punctul de vedere al multitudinii și varietății studiilor dedicate acestei zone, autorii se declară relativ satisfăcuți, în comparație cu situația înregistrată în partea est-europeană a Imperiului. S-a remarcat, totuși, lipsa unor studii exhaustive privind sticlăria antică din mai multe stațiuni arheologice (orașe, centre militare, castre, așezări rurale, mici așezări civile pe lângă fortificații etc.). Printre concluziile acestui amplu studiu al celor doi cercetători, se remarcă o serie de observații ce pot fi considerate drept valabile și în cazul vasei de sticlă din așezările dacice fortificate din Moldova (vezi Grafic 2). S. Van Lith și K. Randsborg remarcă poziția dominantă cantitativ a vasei de masă în așezări, la începutul erei creștine (grupa A 1–3: boluri, platouri, pahare, cupe, urcioare)¹¹¹. De la mijlocul secolului al II-lea d.Hr. însă, se remarcă creșterea numerică a vasei de depozitare (grupa B 1–2: căni, borcane, urne) și a celei de toaletă (grupa C: unguentarii și *aryballoi*)¹¹². Spre deosebire de situația din așezări, sticlăria din necropolele occidentale arată o realitate diferită, îndeosebi în epoca timpurie, când predomină evident unguentariile, lucru care în cazul Moldovei nu poate fi luat încă în discuție. La Poiana, conform unor informații mai vechi, s-au descoperit câteva unguentarii, chiar într-un mormânt de incinerare ce conținea în cadrul inventarului funerar și o urnă de sticlă.

Astfel, situația din spațiul est-carpatic ne apare similară cu cea din Germania Liberă, acolo unde ponderea materialului vitric, păstrând desigur proporțiile cantitative, este oarecum asemănătoare.

¹⁰⁸ V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiștea, județul Brăila*, I, Brăila, 1996, p. 32.

¹⁰⁹ Pentru problemele evoluției economice a orașelor grecești din Pontul Euxin vezi, mai recent, studiile dedicate acestora și publicate în cele două volume editate de D. V. Grammenos – E. K. Petropoulos sub titlul: *Ancient Greek Colonies in the Black Sea*, vol. I–II, Thessaloniki, 2003, *passim* (pentru Olbia, cu precădere, vezi în vol. I contribuția colectivului ucrainean: S. D. Kryzhytskyy, V. V. Krprivina, N. A. Lejpunskaja, V. V. Nazarov, p. 389–505).

¹¹⁰ S. Van Lith, K. Randsborg, *Roman Glass in the West: A Social Study*, în *Bericht van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* (35), 1985, p. 413–532.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 432–433.

¹¹² *Ibidem*, p. 434–436.

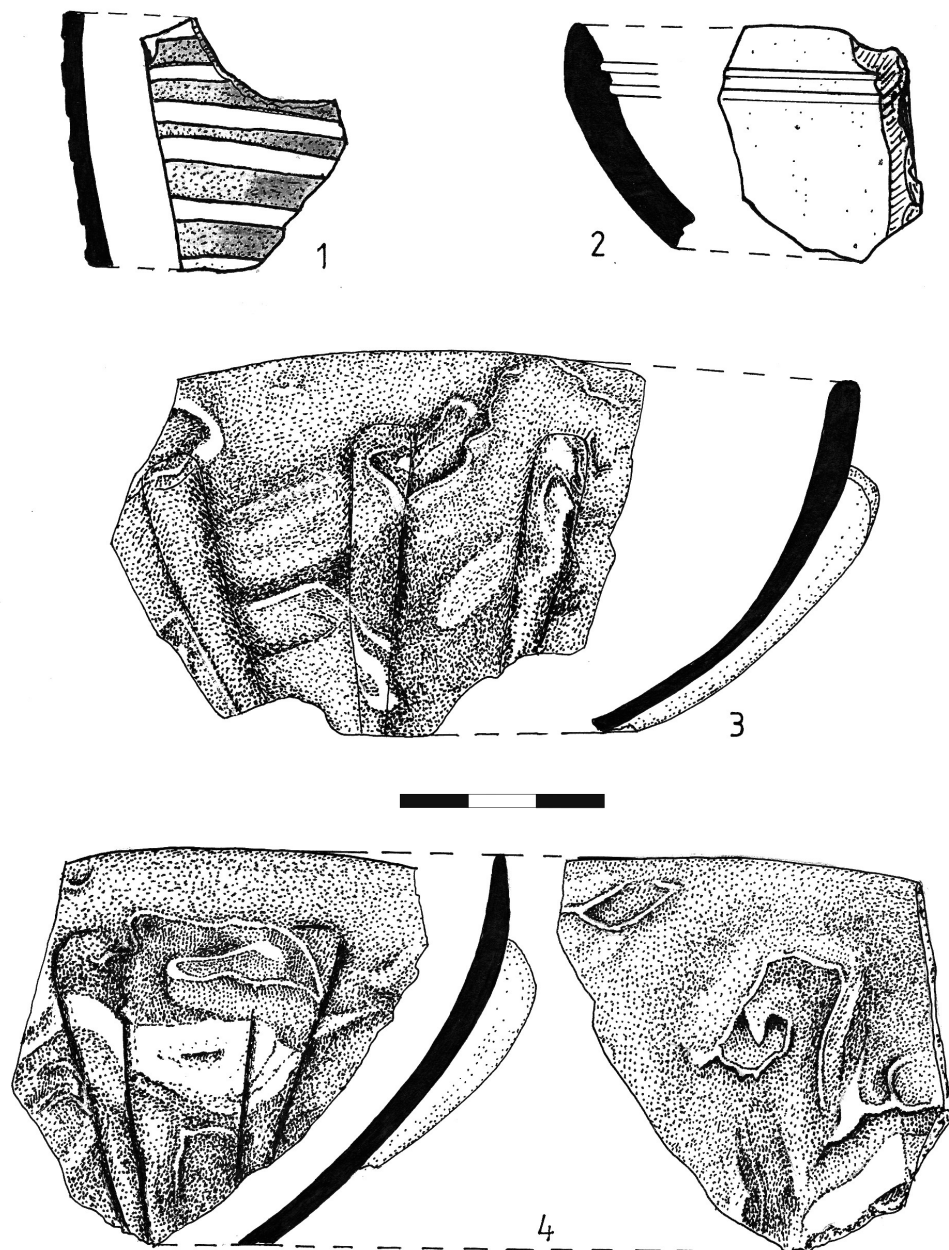

Fig. 1. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

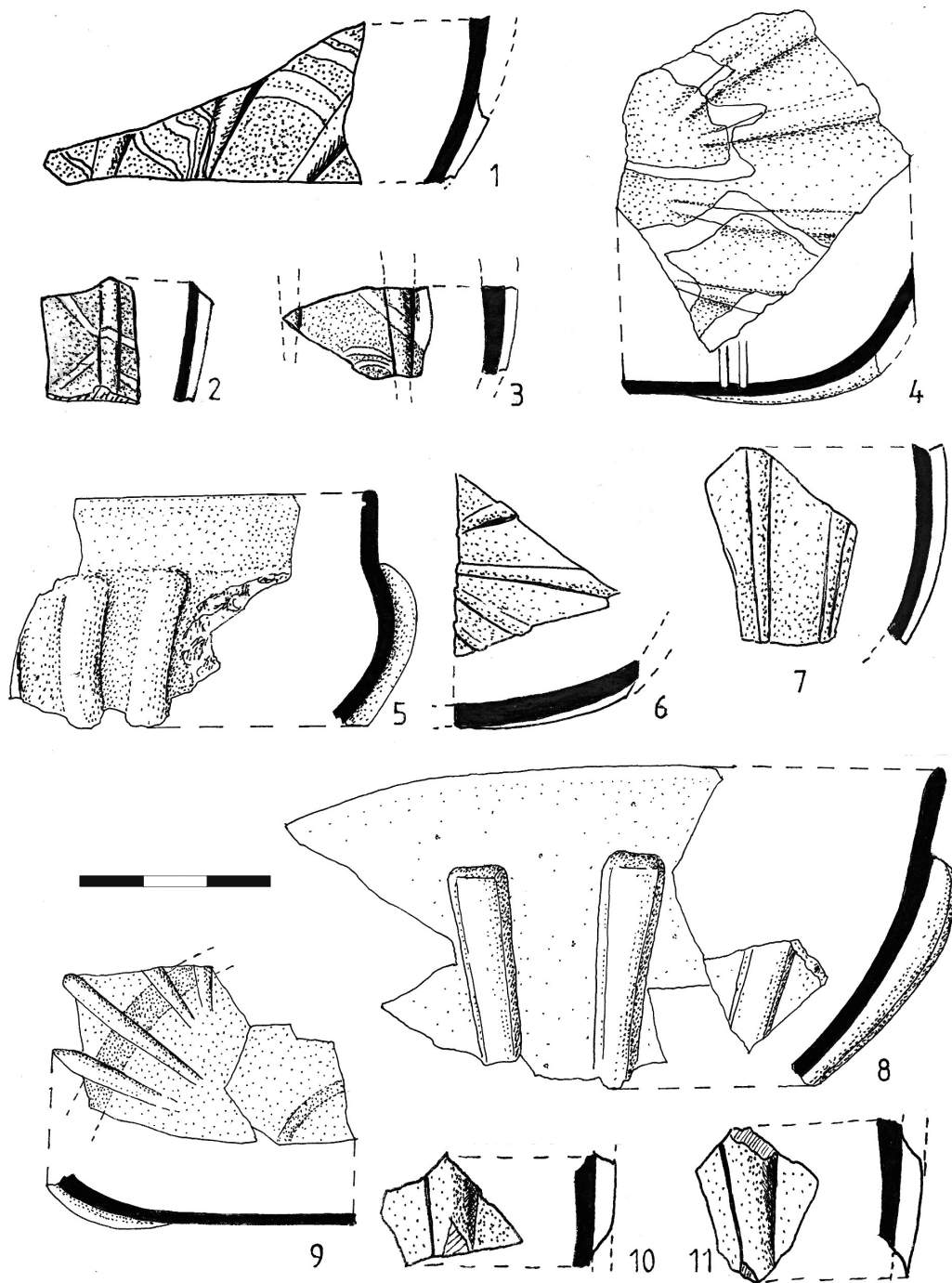

Fig. 2. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

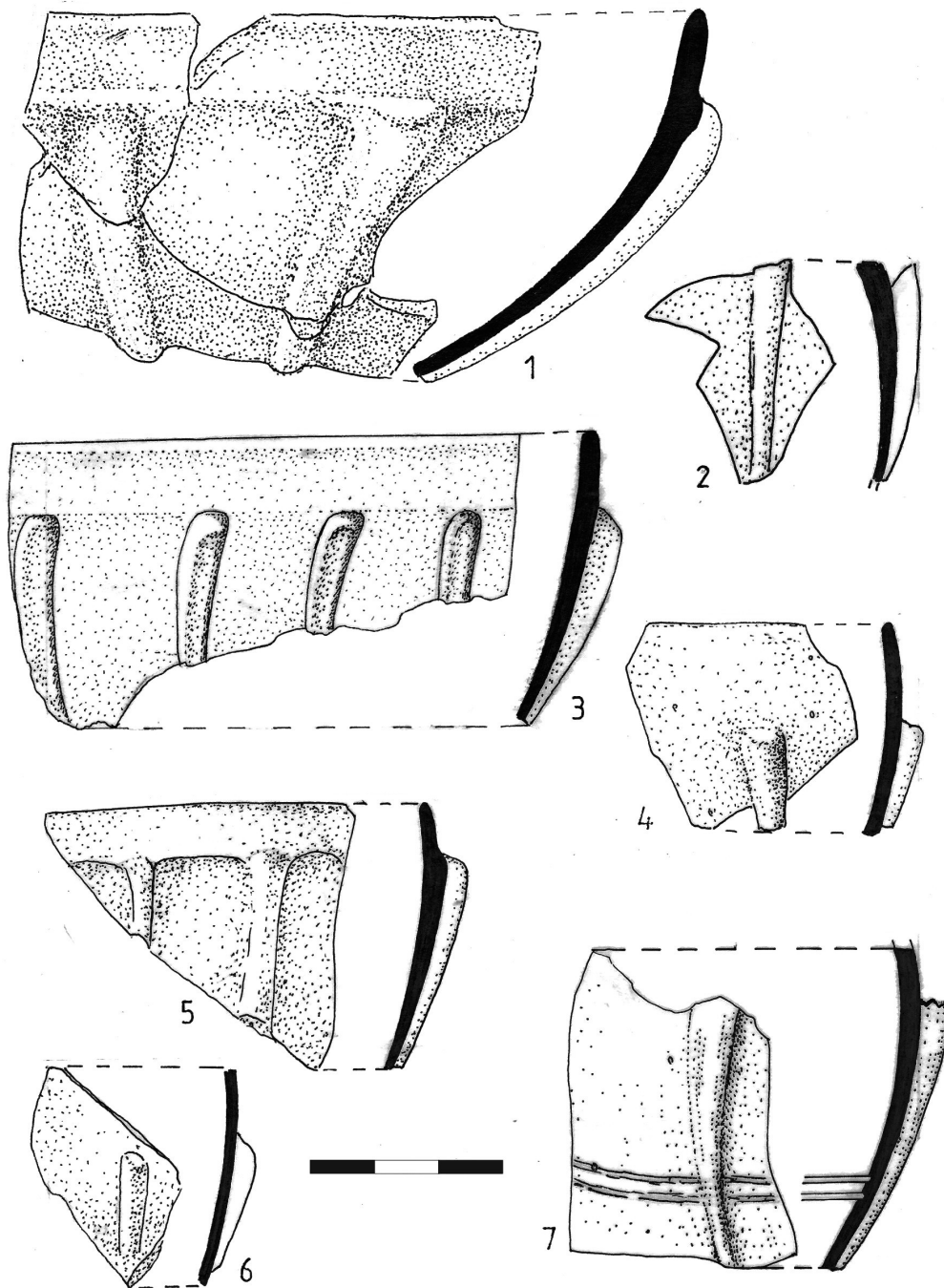

Fig. 3. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

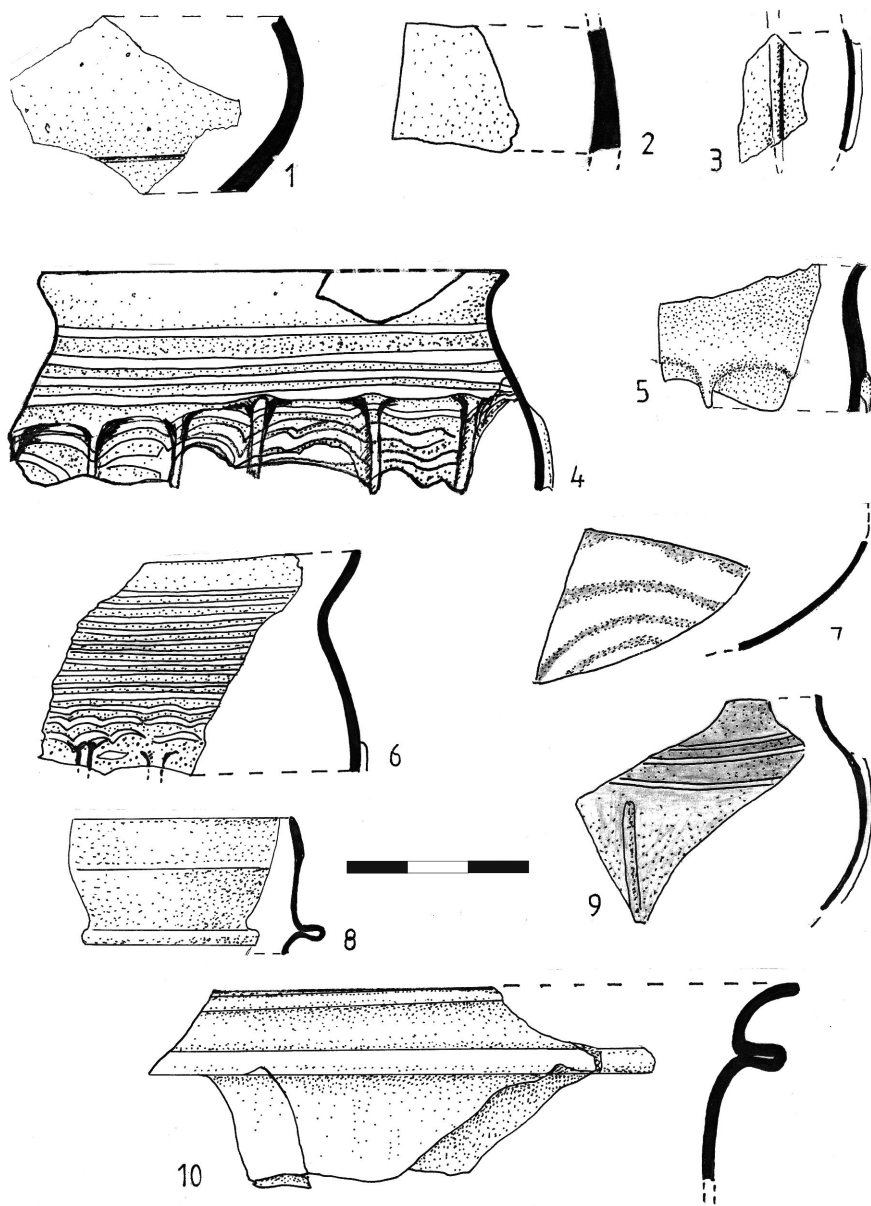

Fig. 4. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

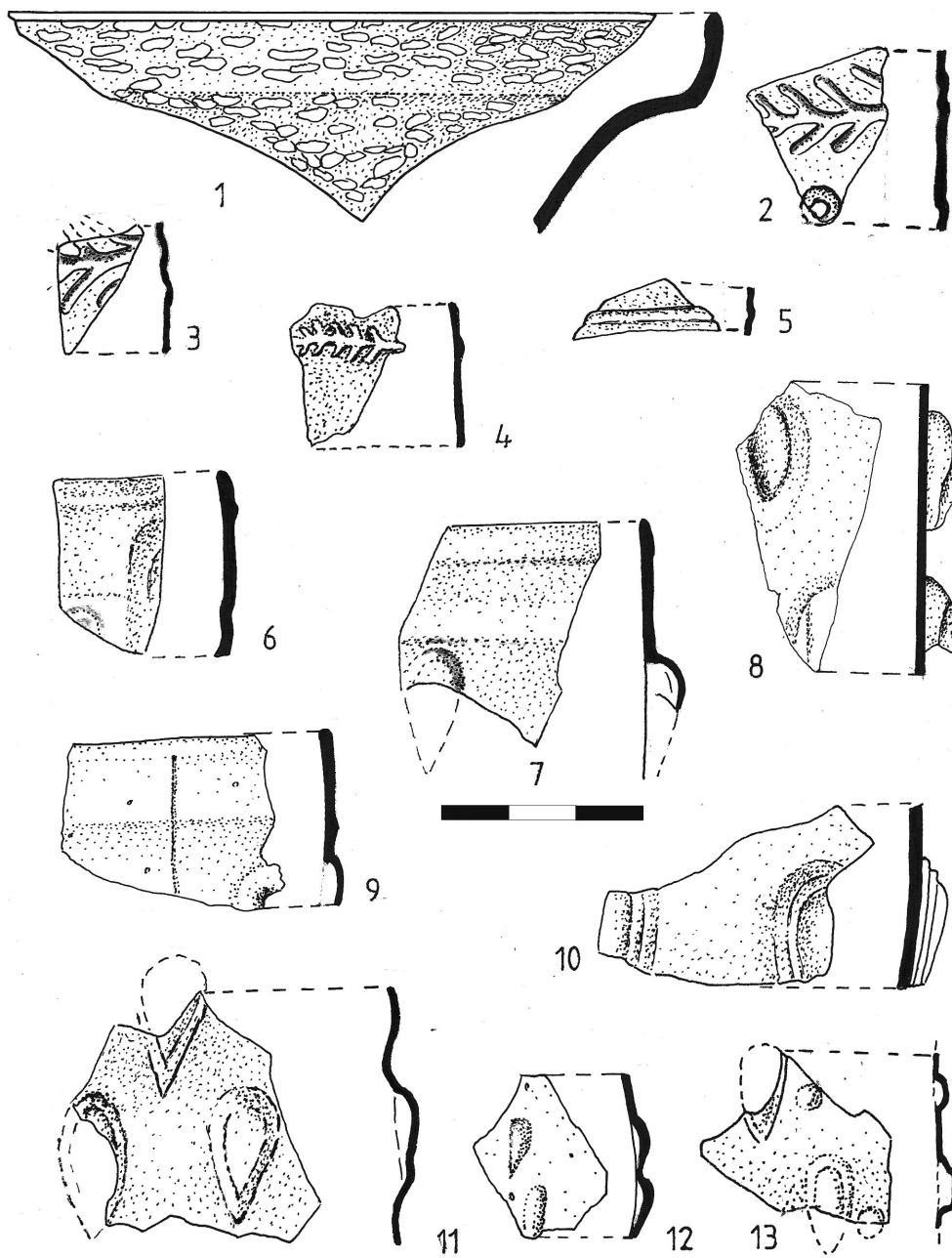

Fig. 5. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

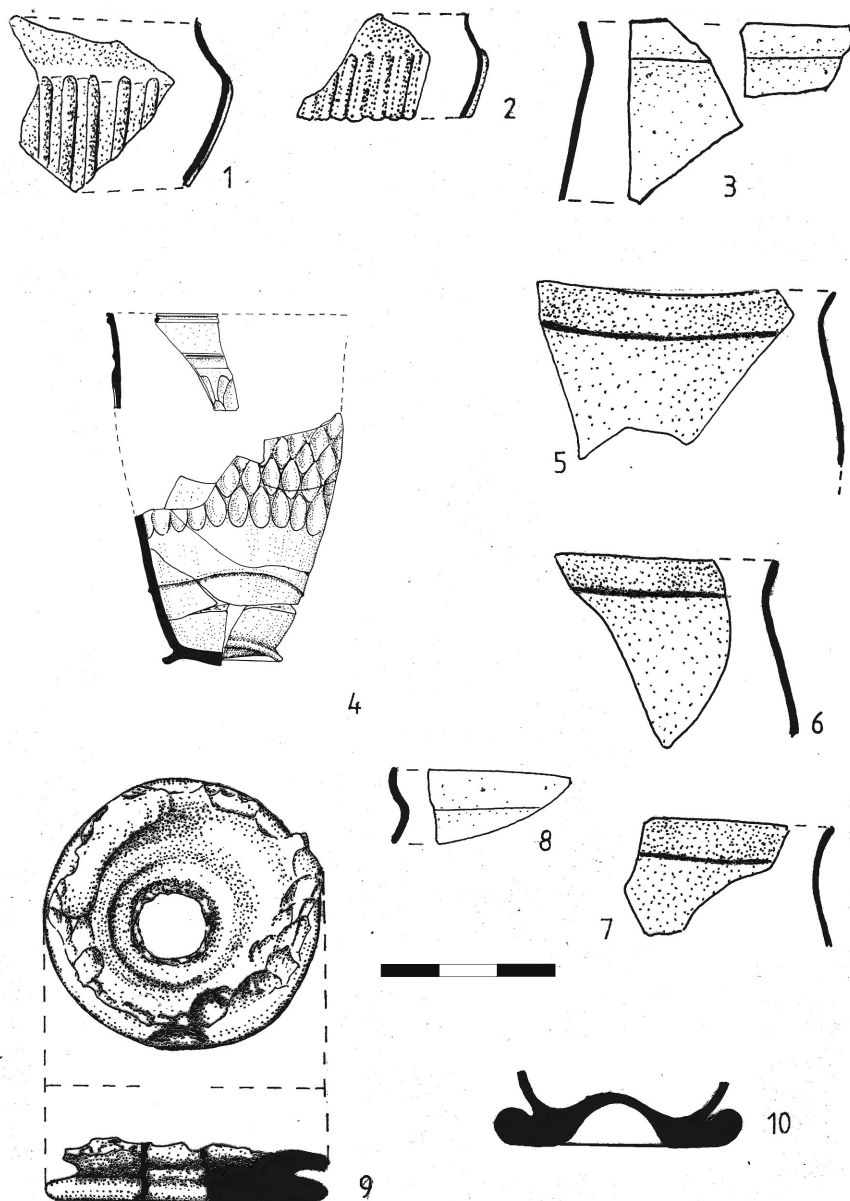

Fig. 6. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

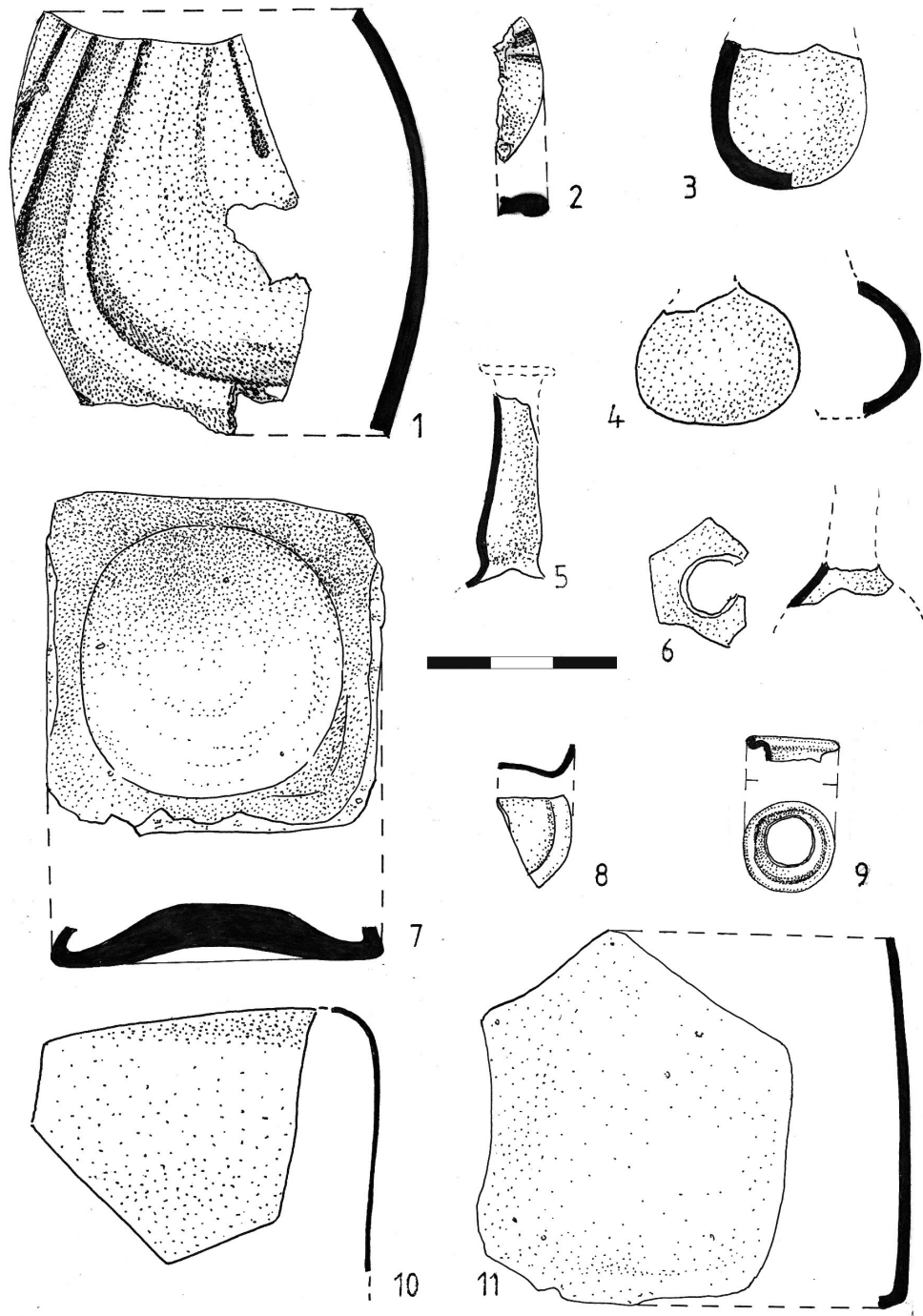

Fig. 7. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

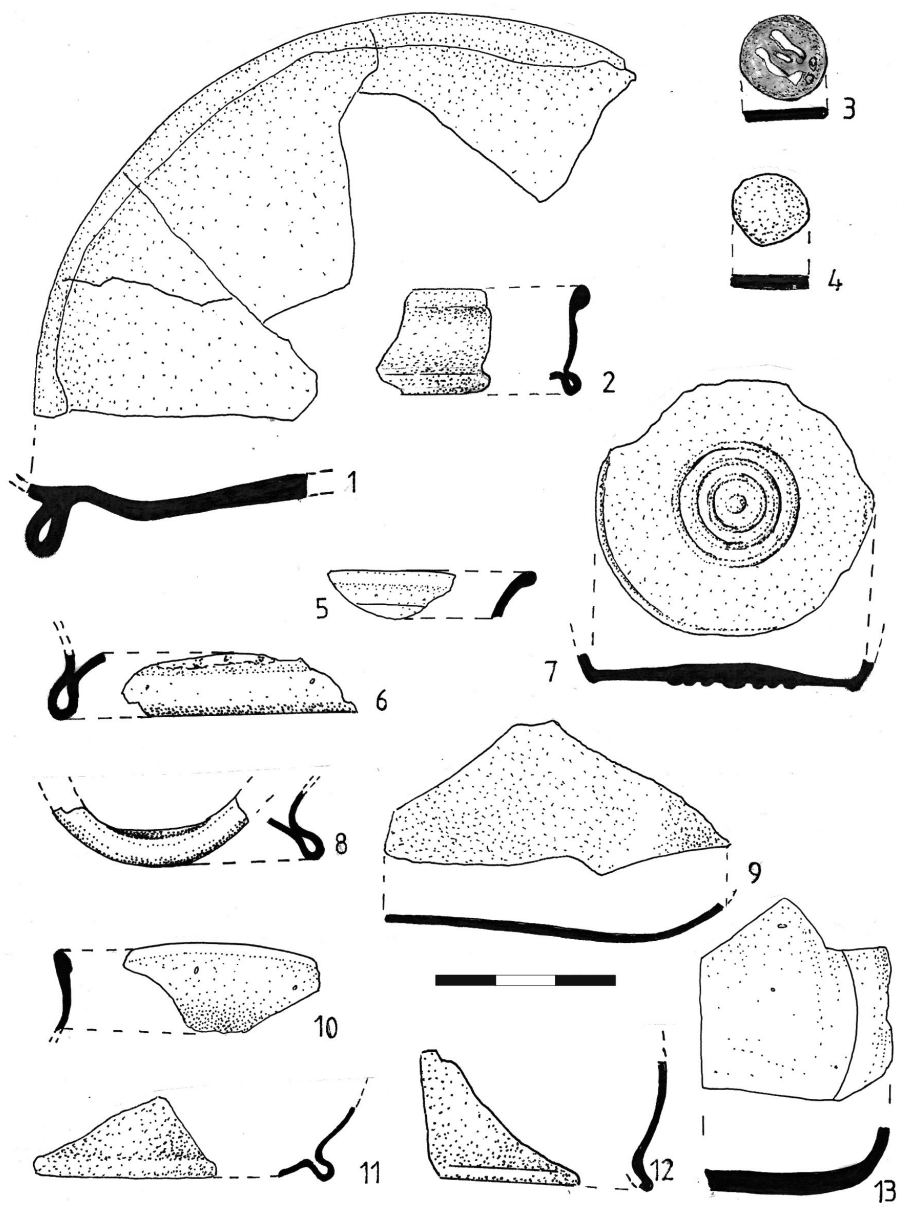

Fig. 8. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

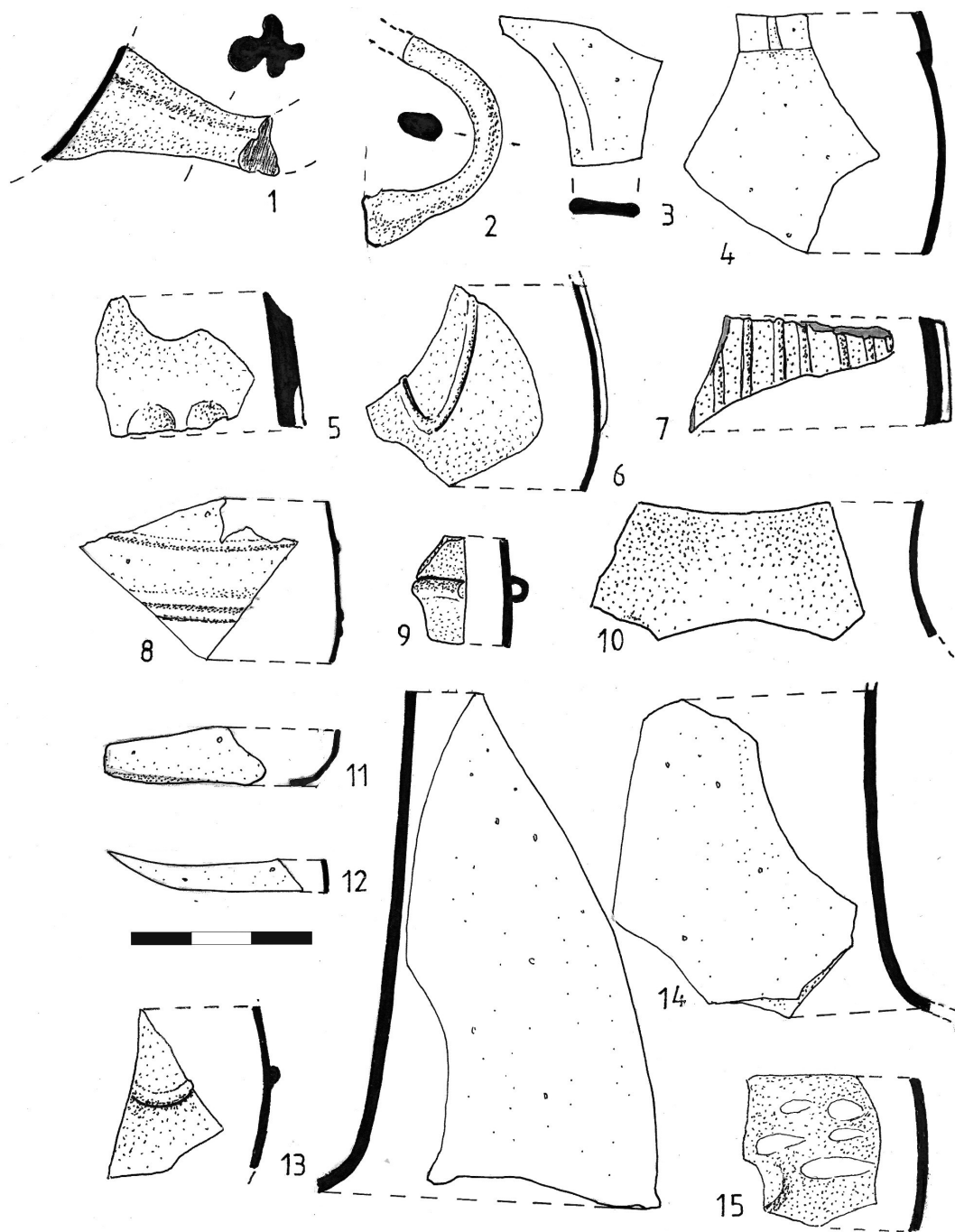

Fig. 9. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după S. Teodor, C. Chiriac, *op. cit.*, 1994.

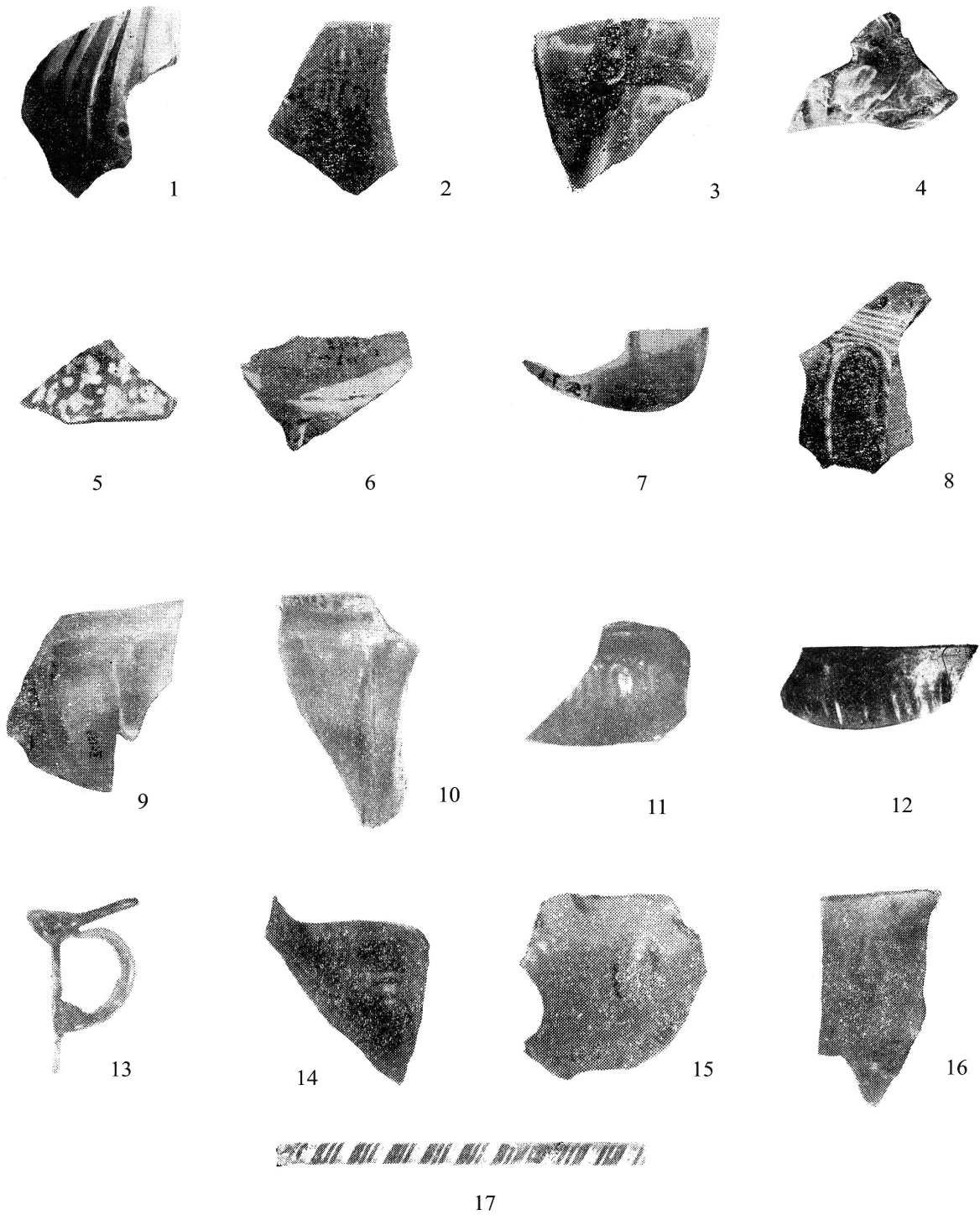

Fig. 10. Vase de sticlă de la Poiana (jud. Galați)
după I. Glodariu, *op. cit.*, 1974.

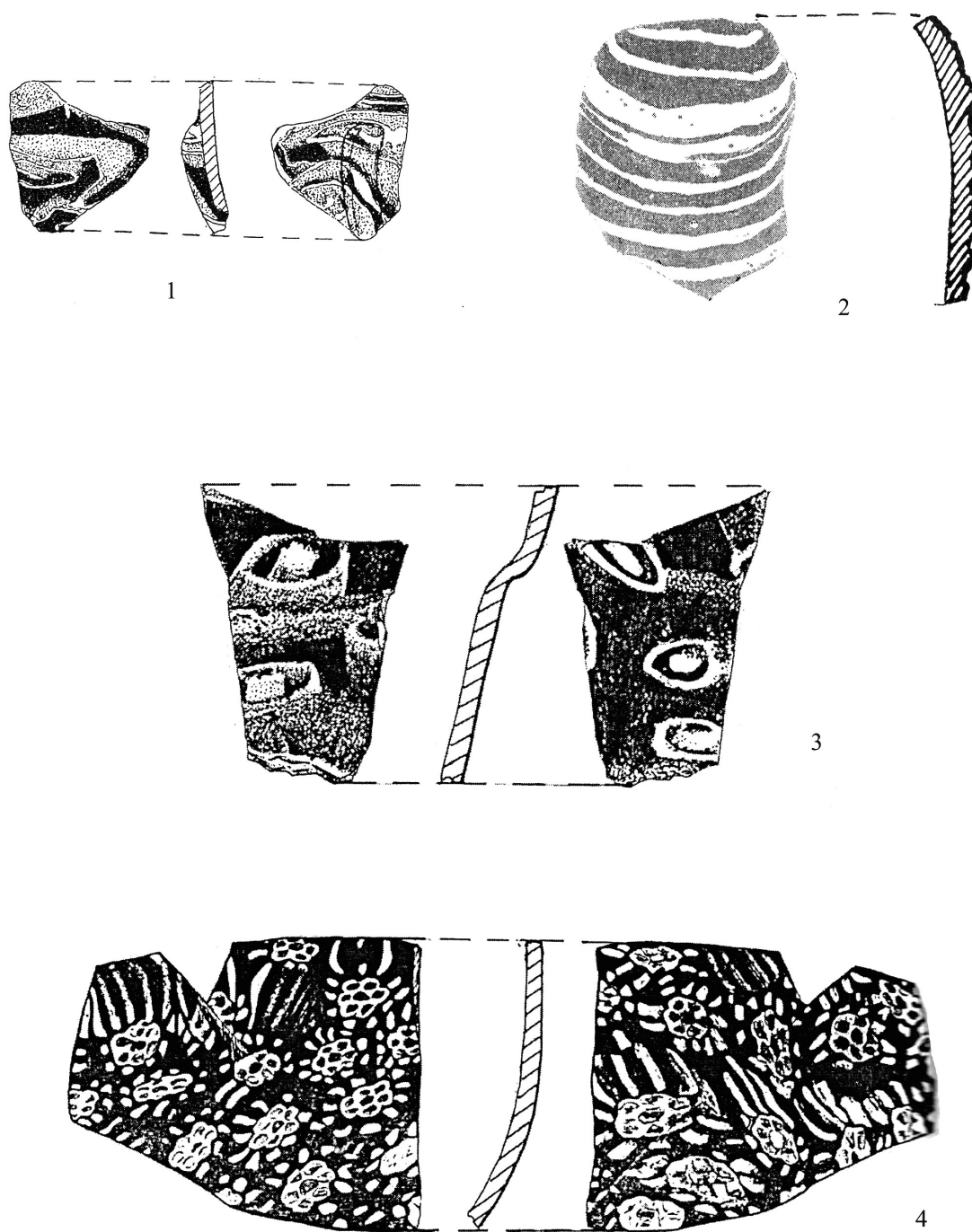

Fig. 11. Vase de sticlă de la: 1. Iași, după Ș. Sanie, *op. cit.*, 1995; 2. Bâta Doamnei (jud. Neamț), după S. Sanie, *op. cit.*; 1973 ; 3-4. Barboși (jud. Galați) după S. Sanie, *op. cit.*; 2002.

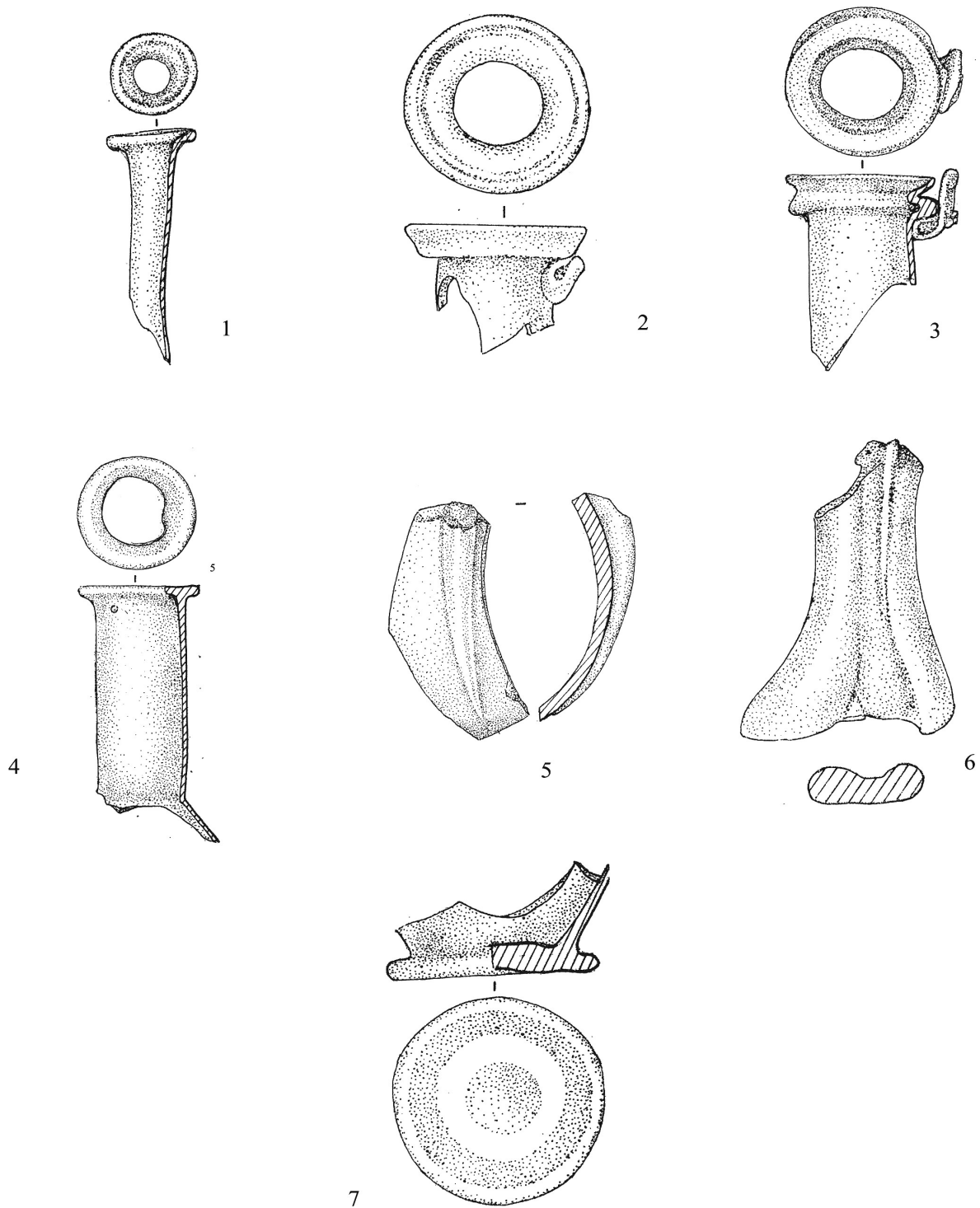

Fig. 12. Vase de sticlă de la Barboși (jud. Galați) după S. Sanie, Ș. Sanie, *op. cit.*, 1992.

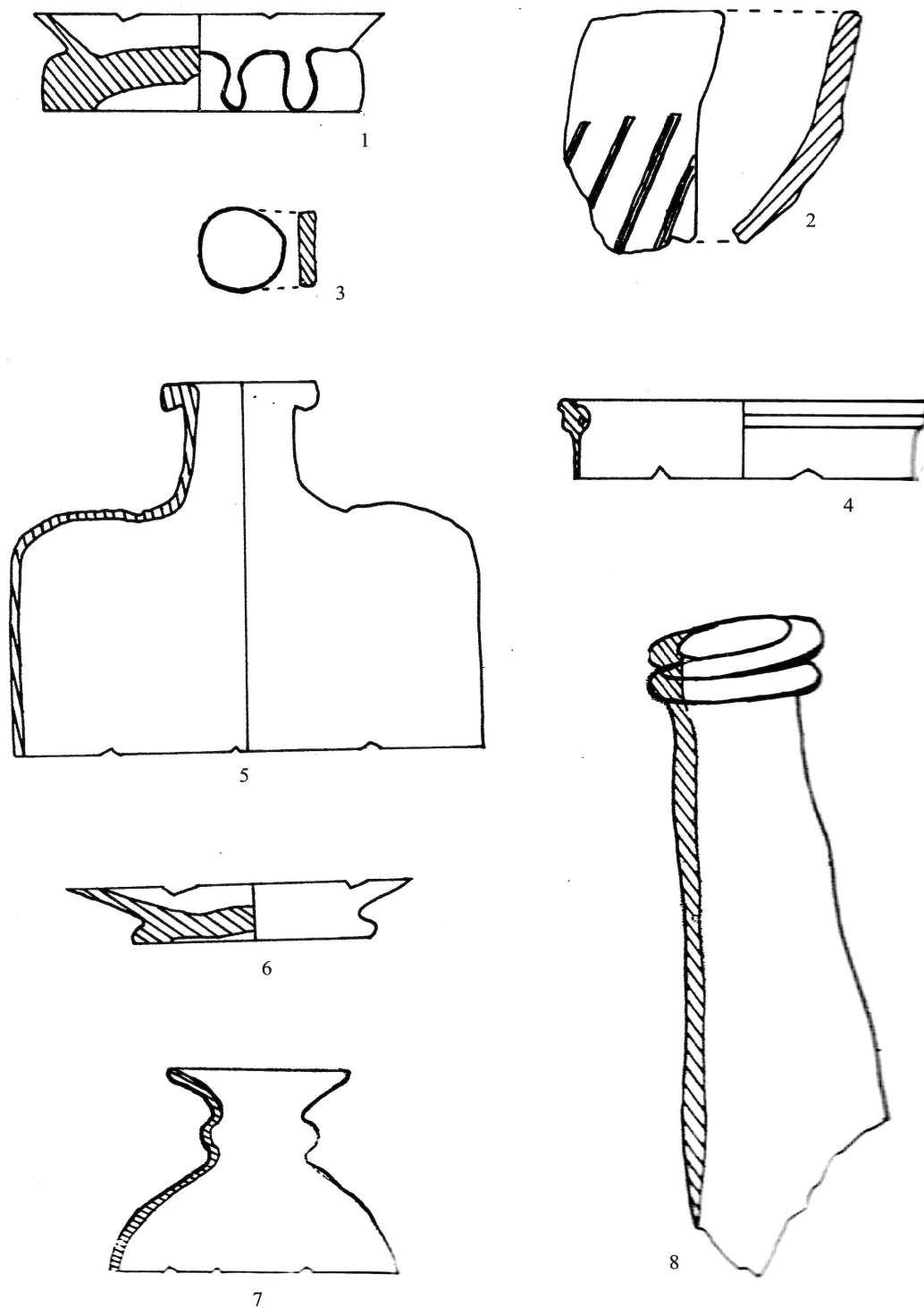

Fig. 13. Vase de stică de la Brad (jud. Neamț) după V. Ursachi, *op. cit.*, 1995.

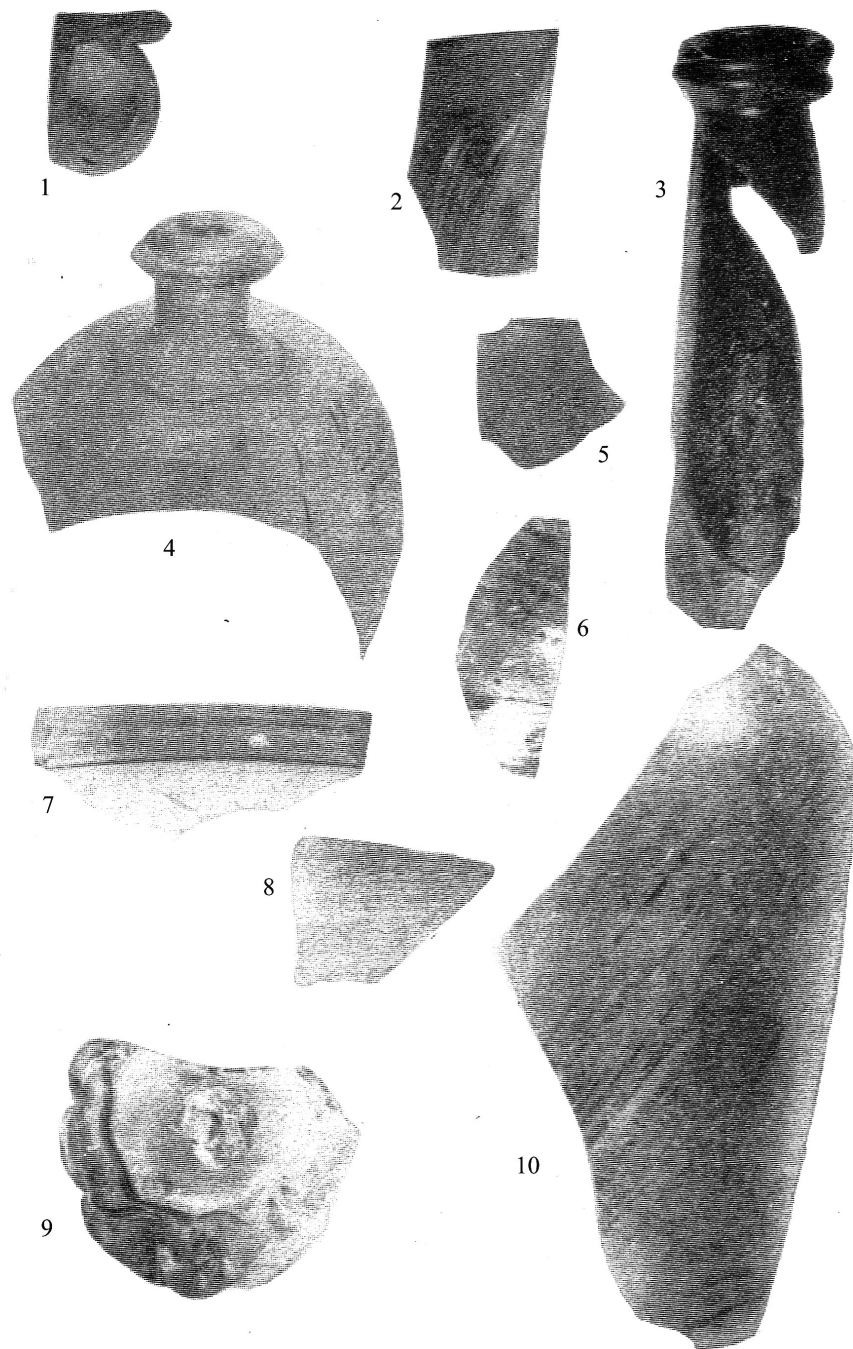

Fig. 14. Vase de sticlă de la Brad (jud. Neamț) după V. Ursachi, *op. cit.*, 1995.

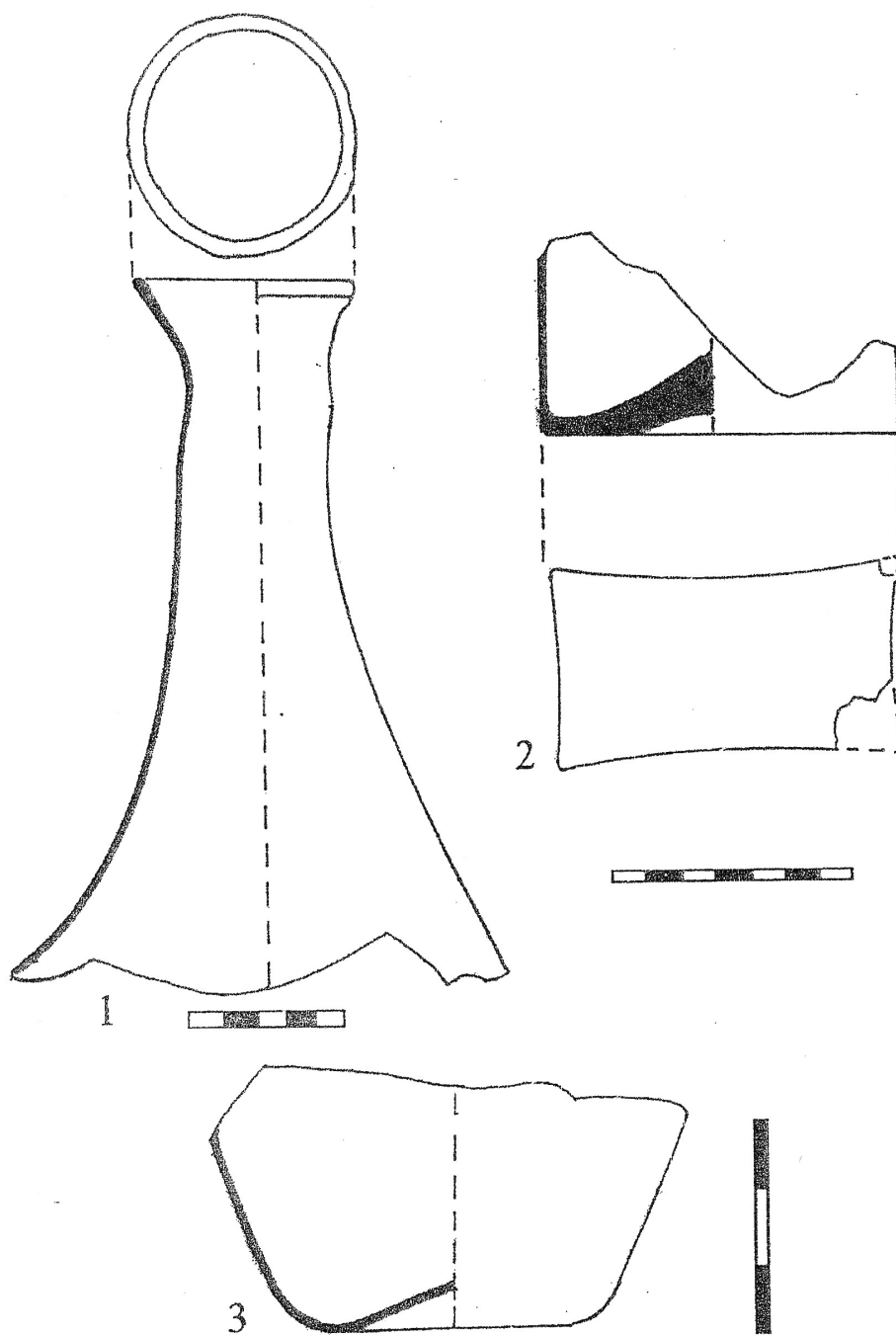

Fig. 15. Vase de stică de la Căndești (jud. Vrancea) după V. Bobi, *op. cit.*, 1999.

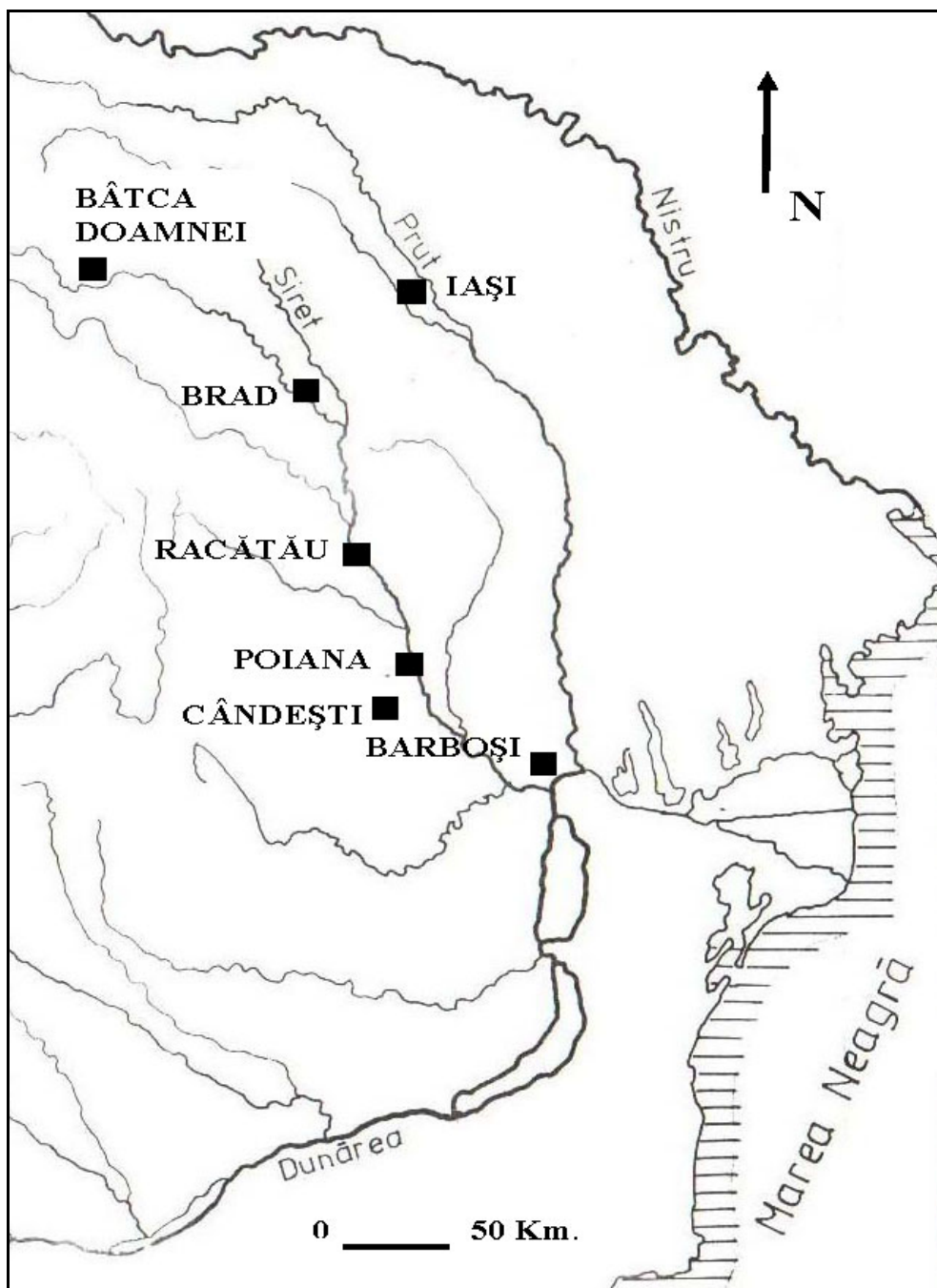

Fig. 16. Harta așezărilor dacice în care au fost descoperite vase de sticlă (sec. II î.Hr. – II d.Hr.).

Trebuie luați în considerare aici factori precum: gradul de stratificare socială, competiția socială, dar și monopolul achiziționării produselor „de lux” precum sticlăria, pentru a avea o panoramă mai bună asupra ponderii acestor produse în uzul cotidian. Cei doi cercetători atrag atenția asupra necesității extinderii eforturilor de studiere a sticlăriei romane în zonele geografice situate în părțile centrale ale Imperiului roman, acestea neputând fi evaluate prin extinderea observațiilor de la centru spre periferie¹¹³.

Avem convingerea însă că cercetările viitoare asupra materialului vitric inedit aflat în colecțiile muzeale de pe teritoriul Moldovei vor reuși să reflecte cu o mai mare acuratețe observațiile preliminare făcute în studiul de față. Continuarea cercetărilor și corelarea rezultatelor cu date similare obținute în urma analizei altor categorii de materiale arheologice devin astfel imperios necesare, pentru completarea unor lacune în informațiile de ordin istorico-arheologic pe care le deținem până acum cu privire la arealul geografic în discuție.

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE EDITED GLASS VESSELS
FROM THE EAST-CARPATHIAN DACIAN SETTLEMENTS
(2nd century B.C. – 2nd century A.D.)

ABSTRACT

In this study the authors aim to present a series of considerations regarding the distribution and circulation of imported glassware in the East-Carpathian territory. The main sources of analysis are represented by the **dava** fortified settlements like Poiana, Barboși, Răcățâu, Brad and Bîtca Doamnei, which were in that period the nuclei of political authority but also, strong centers of commercial demand. Thus, the Dacian elite were continuously supplied by merchants and craftsmen with Roman-type luxury goods, among which the glass vessels can also be counted. Although the edited glass fragments are until now quite scarce and the most important group of glass fragments comes from Poiana (about 98 fragments) – as can be seen in Graphic No. 1 –, some important observations can be made. By analyzing the data from Graphic No. 2 which shows the percentage recorded by the main categories of glass vessels, we can notice the high values of the tableware (especially all types of bowls, beakers and cups), as compared to the small amount of *unguentaria*, which are widespread in large quantities mainly in funerary contexts, throughout the Roman Empire. This situation is somehow similar, in terms of percentage, to the one encountered in the area of free Germans, and it reflects the taste of the barbarian elite for luxury goods of daily use. Another observation can be made in regard to the origin of these goods. Taking into consideration shapes and decorative techniques, it seems that the great majority of the vessels have an oriental origin (Syrian-Palestinian and Asiatic workshops), although we cannot deny the possibility of Italic provenance, at least for some types of beakers and bowls. Their ways of penetration in the East-Carpathian territory are not easy to trace, but we can assume that they came either from the North Pontic area in the case of oriental products, or following the main water routes from the Danube to the Siret River. The hypothesis of a local production, by itinerant craftsmen, can also be taken into consideration, due to the evident high demand.

Still, the overall picture is far from being complete. We hope that future study of the unpublished archaeological material stored in museum collections will throw new light on the issue.

LIST OF PLATES

- Figs. 1 – 9 – Glass vessels from Poiana (Galați County) after S. Teodor, C. Chiriac, 1994.
 Fig. 10 – Glass vessels from Poiana (Galați County) after I. Glodariu, 1974.
 Fig. 11 – Glass vessels discovered in: 1. Iași, after Ș. Sanie, 1995; 2. Bîtca Doamnei (Neamț County), after S. Sanie, 1973; 3–4. Barboși (Galați County), after S. Sanie, 2002.
 Fig. 12 – Glass vessels from Barboși (Galați County), after S. Sanie, Ș. Sanie, 1992.
 Fig. 13 – Glass vessels from Brad (Neamț County), after V. Ursachi, 1995.
 Fig. 14 – Glass vessels from Brad (Neamț County), after V. Ursachi, 1995.
 Fig. 15 – Glass vessels from Cîndești (Vrancea County), after V. Bobi, 1999.
 Fig. 16 – Map of the main Dacian sites with discoveries of glass vessels (2nd century B.C. – 2nd century A.D.)

¹¹³ *Ibidem*, p. 464.